

PELAGO

1911

CEES NOOTEBOOM
U PLANINAMA NIZOZEMSKE

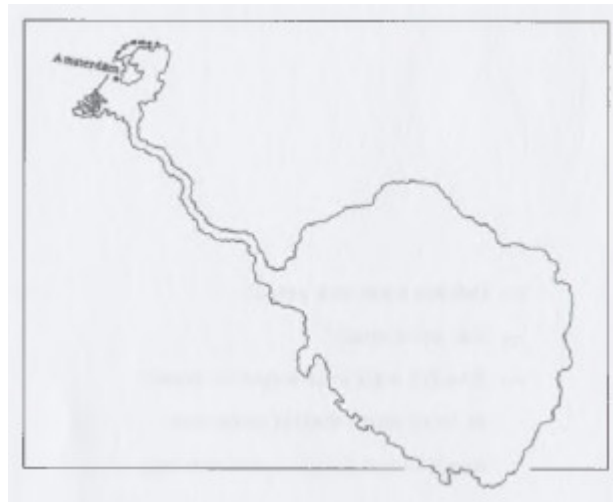
Cees Nooteboom

U planinama Nizozemske

(In de bergen van Nederland 1997.)

- Odakle nam ova priča?
- Zar želiš znati?
- Izvadili smo je iz kante za smeće sa svim onim starim papirima.

Hans Christian Andersen, *Teta Zubobolja*

Bilo jednom jedno vrijeme koje prema nekima traje i danas. U to je vrijeme Nizozemska bila mnogo veća nego sada. Drugi to niječu, a opet neki treći kažu da je to vrijeme doduše postojalo, ali da nije potrajalo do današnjeg dana. Ako je tako, onda ne znam. Na temelju vlastitih zapažanja mogu ispričati kako se nizozemska zastava vijorila na najvišim europskim planinskim prolazima. Sjever se tada još nalazio u Dokkumu, Roodeschoolu i Pieterburenu, ali Južna je granica, čak i autom, od Amsterdama i Den Haaga bila udaljena nekoliko dana vožnje.

Što se mene tiče, sve to još vrlo dobro pamtim, iako sam stranac, i ne namjeravam o tome šutjeti. Moje ime je Alfonso Tiburón de Mendoza, inspektor sam cestogradnje u provinciji Zaragoza, jednom dijelu nekadašnjeg kraljevstva Aragón, u Španjolskoj. U slobodno vrijeme pišem knjige. Dio studija proveo sam u Delftu, gdje sam kao stipendist studirao cestogradnju i vodogradnju, i čini mi se kako je najbolje da odmah kažem kako mi je Sjeverna Nizozemska uvijek ulijevala strah u kosti, Strah koji bi na njemačkom valjalo napisati velikim slovom, kao da je riječ o jednome od osnovnih elemenata, kao u ranim učenjima filozofa prirode, poput Vode i Vatre iz kojih je nastao život na zemlji. To veliko slovo ujedno prati osjećaj da nas okružuje crna čahura iz koje nije lako uteći.

Što je točno u meni izazvalo taj osjećaj, ne znam, ali razlog se nalazio i u krajoliku i u ljudima. Sjeverni krajolik ima u sebi nešto apsolutno, kao pustinja. Samo što je pustinja u ovom slučaju zelena i puna vode. Uz to, nema kušnji, oblina, izbočina. Zemlja je ravna, a uslijed toga ljudi su krajnje izloženi, što je opet postalo uočljivo u njihovu ponašanju.

Nizozemci se ne druže, oni se susreću. Svoje sjajne oči zapilje u oči drugoga te propituju njegovu dušu. Nema nikakvih skrovišta. Ni njihove kuće nisu skrovišta. Oni ne navlače zastore i smatraju to vrlinom. Potrudio sam se naučiti njihov neobičan jezik, koji se djelomice sastoji od tvrdih glasova, pri čemu upotreba gornjega dijela grkljana igra veliku ulogu. Čini mi se da je to posljedica surovih okolnosti, poput puknutih nasipa, istočnog vjetra i zaleđenih rijeka s kojima su se nekada morali boriti.

Ubrzo primijetih da su smatrali dosadnim ulagivanjem kada je stranac govorio njihovim jezikom te da su sa mnom misli radije razmjenjivali na nekom drugom, trećem jeziku. Razlog tomu nikad nisam uspio u potpunosti shvatiti, ali mislim da to ima nekakve veze s mješavinom srama i ravnodušnosti.

Kako god bilo, na Sjeveru njihove zemlje nikad se nisam potpuno osjećao kao kod kuće - upravo suprotno - živnuo bih uvijek kad sam odlazio kući ili kad bih, vozeći se dolinom Rajne, u daljini ugledao prve nejasne, plave obrise planina koje razdvajaju hladni, nizinski Sjever od više divljeg područja koje Nizozemci nazivaju Južnom Nizozemskom. Jer, iako sam jedva mogao razumjeti dijalekte koji su se govorili južno od Visokih planinskih prolaza, iako cmomanjasti i rastom nešto niži ljudi koji su ondje stanovali ne imahu sličnosti sa svojim mnogo prosvjećenijim zemljacima iz Sjevernih Provincija, ipak sam se ondje osjećao kao kod kuće. Život nije bio toliko sređen i ograničen, premda je Središnja uprava saveznih provincija i ondje, naravno, pokušavala sve držati pod kontrolom, no to joj je zbog velikih razdaljina, neovisna karaktera stanovnika i njihove prirodne averzije prema vlasti teško uspijevalo. Na Sjeveru ih se smatralo drugorazrednim građanima, koje se i jest i nije javno ismijavalo zbog njihova akcenta i najčešće držalo pogodnima za niže poslove, koje su s obzirom na siromaštvo morali prihvatiti. Takve stvari bole.

U obrnutoj se situaciji većina Sjevernih Nizozemaca - osim nekolicine umjetnika - na dalekom Jugu osjećala jednako nesretno. Službenici uprave družili su se među sobom, razgovarali o "Mračnom Jugu", o barbarima i korupciji, o ljudskoj gluposti i nemogućnosti provođenja vlasti, a - budući da su bili navikli na prenaseljenost koja ih je gušila i s njom povezanu socijalnu kontrolu - osjećahu se osamljeno i bijahu, kad ste im zavirili u srce, uplašeni. Središnja vlast u Den Haagu, vlada države, nije im, kazali su, ni izdaleka uvijek mogla jamčiti sigurnost; nekim su područjima, tako se govorilo, još gospodarile bande i ucjene bijahu veoma česte. Povrh toga, osim jeftina vina i voća, Jug nije mnogo pridonosio, samo je mnogo koštao. Zapravo, bio je dobar jedino za slanje radne snage u industrijske gradove Sjevera. Tamo su Južnjaci odmah odlazili zajedno stanovati u nekadašnje siromašne četvrti, a ljudi su ih podnosili s prijezirom, sve dok nije nastupila ekonomska kriza zbog

koje bi ih svi najradije bili poslali kući u njihova primitivna područja iz kojih su došli, skupa sa svim njihovim smradom i galamom. Usprkos tome, vlada je pažljivo držala na oku separatistički pokret u nastajanju.

2

Volio sam ta područja. Vjerojatno to ima veze sa zemljom iz koje dolazim, iako krajolik Južne Nizozemske izgleda drukčije od mogega dijela Španjolske, koji od pradavnih vremena nazivaju Aragón. Ondje je tmurnije nego kod nas, ima mnogo skrivenih spilja - kao na staroj, s previše tinte otisnutoj gravuri - s divljim rijekama i nepreglednim, mračnim šumama. Aragón nije ravan poput nizozemskog Sjevera, ali je prostran i otvoren, a ponekad gotovo blista. Zelen, pitom i njegovan krajolik Sjevera u meni je izazivao bezvoljnu dosadu, koja je bila identična nesklonosti koju sam osjećao prema većini Sjevernih Nizozemaca, zbog njihova samoljublja, njihove neobuzdane pohlepe i licemjerja koje su razvili kako bi prikriili prve dvije osobine.

Ljudi na Jugu bili su suroviji, no istodobno bijahu slobodniji, isto kao što njihovi krajolici bijahu više divlji i više pusti. Mene je privlačilo upravo ono što je druge odbijalo. Južna visoravan bio je moj najdraži krajolik. Površni novinari uvijek su govorili o mjesječevu krajoliku, ali ja još moram vidjeti taj mjesec na kojem je moguće spavati uz divlji gorski potok u zaklonu građenu od kamena. Putovanje je bilo primitivno, ali pustolovno, a mjesni upravitelji koje smo susretali znali su dovoljno nizozemskoga pomoću kojeg su se mogli sporazumijevati. Sjevernjaci koje smo susretali neprekidno su prigovarali da kruh ondje nije dovoljno bijel, da su poštanski uredi prljavi i da je televizijski prijem loš, kao da je to nešto zbog čega treba jadikovati. To ni izdaleka nisu bile sve pritužbe: bilo je previše programa na lokalnim dijalektima, mjesna je policija bila korumpirana, činilo se da novosti sa Sjevera ne zanimaju Južnjake, a gradonačelnici ponekad nisu bili spremni izvjesiti portret kraljice. Glupani su govorili *Maer** kad su htjeli reći more, svoje su graničare nazivali *stražom*, a bebama su stavljali *vodilice za šetnju*, no te su riječi, u vrijeme u kojem se ova priča odigrava, počele odumirati - i to

ne samo zbog toga što ih je snažno suzbijala Središnja Vlast, nego i zbog utjecaja radija i televizije.

*** nizoz. *meer* - jezero; nizoz. *see* - more**

Za tim je jedino žalila nekolicina pjesnika sa Sjevera koji su smatrali da je u takvim riječima i izrazima očuvana duša jezika, ali to je, kao i obično, ostalima bilo svejedno. Tim su se izrazima Južnjaci i dalje koristili među sobom, no određeni neutemeljeni sram sprečavao ih je da ih upotrebljavaju u prisutnosti Sjevernjaka. Odnos između tih dviju skupina zbog toga je poprimio nešto neprirodno, te nije bilo govora o pravom nacionalnom jedinstvu. Doduše, zemlja se zvala Kraljevina Nizozemska, no onaj tko je siromašan, stanuje na planini i nikada nije vidio more nije mogao zamisliti koje bi osjećaje trebao povezati s tim riječima.

Sjevernjaci, koji su se neprestano žalili da na Jugu ne postoji ni jedan jedini oblik organizacije, nisu prestajali govoriti o organiziranom kriminalu koji je ometao svaki oblik poštena upravljanja. Tvrdili su kako su svi članovi parlamenta koji su u Den Haagu zastupali Jug "korumpirani i u službi mutnih grupacija", i premda ne bih htio zaniijekati da su se u tom negostoljubivom dijelu Carstva događale stvari koje ne bi mogle podnijeti hladno svjetlo Sjevera, i dalje sam dušom i tijelom volio tu svojeglavu, divlju zemlju, pa možda i samo zbog toga što ondje nisam osjećao da me guši atmosfera Dobre Volje koja poldere čini toliko nepodnošljivima. Ali to sigurno ima veze s mojim španjolskim podrijetlom.

Smak svijeta doći će kasnije i neće se, to sam točno znao, dogoditi u tišini. Po prirodi nisam frivolan čovjek, no činilo mi se da je u pripitomljenom ljudskom zoološkom vrtu iznad planina nešto neizbježno krenulo naopako. Onaj tko se silno trudi kontrolirati vlastitu egzistenciju pati od lažne čežnje za besmrtnošću, a iz toga se nikada nije izrodilo ništa dobro.

3

Priča koju želim ispriповijedati nije se dogodila veoma davno, i to je jedna neobična zgodna. Priče uglavnom pripovijedam samom sebi, i

vjerujem da mi je moj drugi posao, onaj kojim zarađujem za kruh, u tome pomogao. Postoji podudarnost između pisanja priča i cestogradnje; na kraju krajeva nekamo se mora stići. Ta mi je ideja jednom pala na um na cesti C 221, koja od Calatayuda vodi prema Carineni, i to u okolici Agueróna. Moji se ljudi ponekad žale da je to cesta koja se u Španjolskoj najviše kontrolira, i ima istine u tome, kako običavaju kazati u primorju, iako postoji cesta koja mi je još draža. No, ideju sam dobio na C 221, jer podudarnosti nigdje drugdje nisu jasnije. Cesta ide uzbrdo, svijet se prostire s obiju strana, sve je pregledno, a to je ono što piscu treba. Ondje se nalaze divovske željezne ograde, koje su međusobno povezane s pet ili šest debelih kablova te se doima kao da povezuju svijet, ili priču. Table koje upozoravaju da je u blizini izvor - stanka za odmor čitatelja - ili rupa na cesti ili nekakav drugi otežan prolaz. Tada čitatelj mora pripaziti, pisac mu, konačno, ne smije dozvoliti da izleti iz zavoja, iako dobro znam da postoje pisci kojima je upravo to namjera. Možda sam vidio previše nesreća da bih bio jedan od njih.

Ja sam muškarac u ranim šezdesetima, poprilično debeo i uglavnom dobro raspoložen. Moja je jedina neobičnost, osim pisanja, to da sam uvijek odjeven u plavo,, ali to je nevažno, što mi je posve jasno. Stoga više neću govoriti o sebi. Krajolik umijem pročitati kao knjigu; to je zapravo sve što sam htio reći. Vjerojatno to ima neke veze s takozvanom svemoći pisaca da svijet prikažu kako god žele.

U stvarnom se krajoliku to već dogodilo. Otprilike na pola puta C 221, s lijeve strane dosta duboko prema dolje, nalazi se groblje pravokutna oblika utisnuto u suho, crveno tlo; ima u sebi nešto neminovno - kao putnik, vi ga jednostavno morate prihvatiti, to mjesto rezervirano za smrt.

Takvo se što, držim, događa i vama kao čitateljima. Knjiga je dokument, a u taj je dokument uvedena riječ *smrt*, iako si pritom, naravno, možete zamisliti što god želite. No, da

vam ispričam svoju priču. Zavojita je kao većina cesta u Aragónu, ponekad se valja penjati, a potom i spuštati nizbrdo; krajolik ne mogu promijeniti, to nije u mojoj nadležnosti, za razliku od asfaltiranja i zelenih površina uz cestu. Kad bi to ovisilo o vlastima, zelene bi površine valjalo neprestano kositi (uz manje se ceste još koristimo

kosom), no ja uvijek naredim da se ponegdje, na mjestima koja odredim, ostavi što je moguće više cvijeća. Nije to veoma važna cesta, po njoj ne prolaze ministri, a tko bi nadgledao inspektora?

Dosta je bilo, prijedimo na stvar. Makar ovo oklijevanje nije bilo uzaludno. Već sam kazao gdje se događa moja priča, a to je dovoljno zamršeno, jer malo je ljudi upoznato s time, što nije moja krivnja. A tema je savršena ljepota i savršena sreća - ne vjerujem da bi se mnogi od mojih glasovitih kolega usudili pisati o tome. Ipak je o tome riječ. S time počinje i završava, barem sada mislim tako. Gle, baš kada želim početi, odjednom pred sobom, pokraj Nuestra Señora de Las Viñas, ponovno ugledam dio C 221 koji je prilično ravan. Ravnina, srebrne masline, svijetle mrlje u crvenici, kao da se i ovdje vodila bitka, baš kao kod Verduna, a to je, naravno, točno. Mrlje su ovdje kako bi nas podsjećale na zlo.

Približava se čovjek na mazgi. Košare od trstike, glineni vrčevi s obju strana, jedan pas. Možda je već jedan dan na putu, pojava iz raja, a to su bili i glavni likovi iz mojih romana. Nisu bili, već jesu. Ali kada je ova priča počela, oni su živjeli u Bijlmeru, četvrti s visokim novogradnjama u južnom dijelu Amsterdama. A zvali su se Kai i Lucia.

Kako predočiti savršenu sreću? Ne prigovaraj, asfalt je vreo i tekući. Valjkom po njemu. Kai i Lucia bijahu savršeno sretni. Kao što boca ili kutija mogu biti poluprazne, prazne ili pune, tako i svaki oblik sreće ili nesreće poznaje svoje najniže i najviše stanje, a savršeno je sretan onaj tko je postigao potonje, u to se ne smije dirati. Sada bi netko mogao kazati da je to nemoguće, savršena sreća kod stvorenja kojima predstoji starost, bolest i smrt, ali na to se može i drukčije gledati. Netko koga to ne zabrinjava već je na dobrome putu prema savršenoj sreći. Znam da terminologija nije privlačna te da stoga ne pristaje slici vremena. No, tu se ništa ne može učiniti. Povrh toga, kako bih stao na kraj svim spekulacijama, moram kazati da je jednostavno bilo tako. Savršena je sreća, poput savršene nesreće i onoga što je okružuje, grozna za vidjeti. A uz to ide još nešto: iako mi je strana tvrdnja da savršena sreća među ružnim ljudima nije moguća, ipak valja ustvrditi da u logičnu poretku stvari mora postojati poredak po rangu u kojem je savršena sreća između savršeno lijepih ljudi još nepodnošljivija, a s tom varijantom imamo posla u slučaju

Kaija i Lucije. Oni bijahu, kako se to na Jugu kaže, bez *felera*, nitko im nije mogao otkriti nijednu manu, ukratko, s estetskog im se gledišta nije moglo prigovoriti. Jedino što se nakon samo jednog pogleda na te ljude moglo odbaciti bila je ideja estetike, a to se stalno događalo.

Ljudi mogu biti lijepi, ali ako im se apsolutno ništa ne može predbaciti, ako bismo se, kad ih ugledamo na ulici, najradije zaustavili kao gromom ošinuti, tada savršena ljepota postaje mjera kojom mjerimo vlastitu nesavršenost, a to nikom nije ugodno.

4

Mi smo dio europske kulture, stoga za pisca više nema izazova, terminologija je točno određena otkad su ljudi počeli pisati. Lucijina je kosa bila boje zlata. (Poput meda samotoka, esencije meda, kasnije će kazati netko na Jugu). Imala je oči svjetloplave poput ljetnoga neba, usnice joj bijahu crvene poput trešanja, njezini zubi bijeli kao snijeg. Lud je onaj tko za to traži druge riječi. Kultura je kod. Bijedna li su ona područja u kojima ne postoje breskve, jer ondje ljudi ne znaju kako opisati njezinu kožu. Svaka bi druga usporedba bila neprikladna stoga što bi joj nedostajao element jestivosti. Pri pogledu na Lucijinu kožu u svakome se, i muškarcima i ženama, probudi tajnovit kanibal koji se skriva u močvarnu, pretpotopnu dnu naših duša.

Proporcije njezina tijela bile su međusobno toliko pravilno usklađene da je ta pravilnost postala normom. Jedan perzijski pjesnik negda je grudi žena nazvao "rajskim mjesecima". To nam nameće pitanje postoji li više oblika savršenstva, jer kod te slike prije pomislim na požudne plesačice u indijskim hramovima nego na Veneru Milsku, koja je samo njihova sjena. Unatoč tomu, bolje se zadržati u blizini ove druge. Izgleda da pretjerana požuda proturječi ideji savršenstva, možda bismo se morali, budući da je riječ o ideji, približiti apstrakciji umjetnika poput Albertija i da Vincijski koji su proporcije ljudskog tijela izračunali prema sjecištima pravaca. Ovdje mislim na da Vincijev slavni crtež čovjeka koji izgleda kao da je pribijen o križ (ljepote), dok su njegove noge i ruke skicirane u drugim položajima poput lepeza koje ga okružuju. Štovati tijelo kao

božanstvo, prirodu i misao istodobno, iako samo radi samoodržanja, tijelo bez *felera* pokraj kojega bi svako živo tijelo izgledalo nesavršeno - naravno da je to nepodnošljivo.

U svojoj struci navikao sam se na određene oblike savršenstva. Dio toga čini i matematika, koja, kad se u nju temeljitije prodre, odražava ništavilo velike poezije bez onoga neočekivanog i, budimo iskreni, prljavog ljudskoga u njoj. S druge strane, nije riječ o formulama, nego o dvama živim bićima koja pokušavam opisati, ovdje u svojem razredu u Zaragozi.

To je, imam potrebu reći, jedini luksuz mojega postojanja. Odmor uvijek provodim sam, daleko od obitelji, kako bih mogao pisati - budalaština koju mi, što sam stariji, lakše opraštaju, jer moja okolina pokazuje manje interesa za moju pomalo neobičnu osobu. Moj brat je ravnatelj jedne osnovne škole u predgrađu Zaragoze, a u kolovozu, kad se cijeli grad isprazni zbog ekstremne vrućine, škola mi stoji na raspolaganju. Priznajem da je to malčice blesavo, ali nitko mi ne dosađuje, i obrnuto; ja time nikom ne činim ništa loše. Moje knjige, ako ih se tako može nazvati, izlaze u jednoj maloj nakladi u Léonu, glavnome gradu Asturije - nasreću, ne u mojoj pokrajini. Koliko znam, ne čitaju ih moja žena i sinovi, a sve ono što je napisano o njima tiskano je najmanjim slovima kojima raspolažu španjolske novine. Pritom se osjećam ugodno. Sve bi me drugo obvezalo, a to, pri opisivanju Kaija - da spomenem prvo što mi je palo na um - apsolutno ne bih mogao upotrijebiti.

Često se pitam kako drugi pisci - jer ja sam, bez sumnje, pisac nakon dobrih ili loših kritika nastave pisati. No dobro, a sad Kai. Kad bi postojao kompjuter koji bi poput kipara morao izračunati i izvesti savršen pandan ženskom tijelu, posljedica toga bio bi Kai. Ponekad, kad su Kai i Lucia hodali jedno pokraj drugoga ili kad su, što ostali nisu mogli vidjeti, u krevetu ležali jedno pokraj drugoga ili jedno na drugome, nalikovali su živoj skulpturi na kojoj bi znanstvenik s osobitom naklonošću prema renesansi mogao razredu s učenicima željnima znanja, ako takvo što postoji, pokazati linije savršenstva koje su se pružale od jednoga prema drugome. Jer to je ono neobično: oni jednostavno nisu mogli učiniti ništa neskladno. Bez obzira na to koje su držanje zauzeli, bili oni priljubljeni ili odvojeni, ljepota je uvijek bila udvostručena. Za to mora postojati neki zakon,

koji ne umijem formulirati. Ukratko - i nadam se da sam tu riječ upotrijebio posljednji put - i kao par bijahu savršeni, čak i ako su se nalazili sto ili više metara udaljeni jedno od drugoga, što za ovu priču nije nevažno, makar samo stoga što je to pobuđivalo nevjerojatnu požudu, a time i ljubomoru.

Kai je bio mišićav poput onih dviju brončanih skulptura koje je kod Riace u Kalabriji sedamdesetih godina ovoga stoljeća na izmaku izronio netko tko je bio uvjeren da je sišao s uma. Jer, pokušajte zamisliti: plivate pod vodom među algama i neobičnim ribama u gluhoj tišini koja tu vlada te odjednom neposredno ispred vas, na već ionako čudnovatome dnu ugledate - kao na starim slikama s narodnim motivima, koje su obasjane iskričavom svjetlošću - obris dvaju divovskih muškaraca prevelikih da budu muškarci, dva savršena tijela izumrle rase, očuvana na zagonetan način, što spavaju na morskome dnu. Ronilac je izronio ondje gdje se zračni mjehur svijeta rasprsnuo, govorio je o svom priviđenju, a skulpture su iznesene na površinu, najljepše skulpture koje je ikada izradio čovjek.

Svatko poznaje grozne fotografije bodibildera na hormonskim injekcijama, blještavi miomi kao neobičan, napuhnuto oblik raka pričvršćen izvana o ljudsko tijelo, parodija savršenstva kakvo su jednoć za sebe smislili bogovi. Upravo na granici između te ideje i njezine dvadesetostoljetne pretjeranosti koju nije moguće izračunati Kaijevo se tijelo prestalo razvijati jer je znalo da će nakon toga početi vulgarnost koju za sobom povlači fizičko pretjerivanje, vulgarnost koja obične, lijepe ljude čini toliko dosadnima. Jedino umjetnik poznaje savršenu mjeru, čak i kad je koristi samo kako bi joj se odupro nijekanjem i izobličavanjem. Kaijeve oči imale su boju koju se uopće nije moglo opisati, nešto između boje škrljca i Sjevernoga mora - tvrdu, a istodobno tekuću i sjajnu. Ako je Lucijina kosa bila svjetložuta poput zlatnih zrna, onda je od srednjega vijeka njegova kosa imala boju gavranova pera, toliko crnu da oko u njoj razabire ljubičast odsjaj.

Da oboje nisu posjedovali stvarnu nevinost ili možda ipak naivnu stidljivost, odavna bi ih pogledi prolaznika pretvorili u tašte i koketne osobe ili, još gore, u kič. No, oni su bili toliko posvećeni jedno drugome da su jedva primjećivali reakcije drugih, nečujno divljenje i

požudu, ljubomoru i njezinu noćnu suputnicu, mržnju. Upoznali su se u cirkusu u kojem su radili njihovi roditelji, Kaijev otac kao dreser jahač, Lucijini roditelji kao umjetnici na trapezu. Odmah su shvatili da ne mogu uteći jedno drugome, da je njihova ljubav fatalna, vječna, i da se nikada neće moći razdvojiti. Nikada nisu morali tražiti drugu osobu jer se jedini mogući drugi već pojavio, a to su - premda ova rečenica gramatički nije točna - bili oni sami.

5

Ideja savršene ljepote priziva također pomisao na druga apsolutna svojstva. U tom se pogledu sudbina za Kaija i Luciju ipak uzdržala. Nije postojalo ništa što su posebno dobro znali raditi, a budući da im je nedostajalo mašte kojom bi si predočili nešto sasvim posebno, taj ih nedostatak, ako on to uopće jest, nije opterećivao. Od rođenja cirkus je bio njihov svijet, i bilo je jasno da će tako i ostati. Kai je želio postati klaun, ali mu je nedostajala neizmjerena melankolija i zastrašujuća ravnoteža između čovjekoljublja usmjerena prema unutra i samomržnje usmjerene prema van koja ide uz to zanimanje - od toga, dakle, nije bilo ništa. Klaun u svako doba mora biti u stanju uništiti, pokvariti i izobličiti vlastito tijelo, a tijelo u kojem je Kai prebivao i dalje je zračilo kroz svako osakaćivanje njegova obličja te nikako nije mogao proizvesti smijeh pomiješan sa suzama koji je klaunu potreban za opstajanje.

S Lucijom bijaše slično. Žudjela je za trapezom, ali i njezinu je tijelu nedostajala unutarnja kontradikcija koja trapezistici dozvoljava da se eventualno strmoglavi u smrt. Ta mogućnost uvijek postoji i ona je najvažniji uvjet za gledateljev užitek koji se sastoji od straha i nade da će se katastrofa uistinu dogoditi. U Lucijinu je slučaju kod nekih gledatelja strah bio odveć velik, a kod drugih nada odveć mala. Ta se nada zasniva na gledateljevoj spoznaji da žena koja ondje tako visoko lebdi zrakom ne može letjeti. Kazna za to je pad, a čudo je ako se on ne dogodi.

To je kod Lucije bilo drukčije. Roditelji su je podučili toj vještini i ona se nije bojala, no čim su bili prisutni gledatelji, nastupila je neobična, možda čak i kemijska reakcija. Plašljivi ovaj put odista nisu htjeli da se to tijelo - čiju su iznimnost, a stoga i platonsku mogućnost da bi

sami mogli imati takvo tijelo, odmah prepoznali - smrtnim padom pretvori u uništenu gomilu izmeta i krvi, i povrh toga u njihovoj prisutnosti. Oni koji su bili puni nade imali su drugi problem. Smatrali su da netko s takvim tijelom pouzdano može letjeti, a činjenica da ono nikada nije nastavilo letjeti dalje od sljedećega trapeza ili ruku onih koji su ga stvorili predstavljala je gorko razočaranje. Ono što je trebalo biti divljenje pretvorilo se u dosadu, vizija krvi i smrti koja donosi velik užitak postala je nevažna, dosada se potom hitro pretvorila u odbojnost, a to je sastojak koji ravnatelji cirkusa ne mogu dugo trpjeti. Život izvan cirkusa bio je jednako nezamisliv, pa su Kai i Lucia, pod vlastitim imenima, nastupali kao iluzionisti.

Čini mi se da bi bilo nedolično kad bih se ponovno ugurao između čitatelja i ove priče. S druge strane, ja sam onaj koji je pripovijeda, a ponekad mi osama ovoga razreda, u kojem sam se stiskao kao bucmast osmogodišnjak, postaje nepodnošljiva. Mogao sam, naravno, sjesti na mjesto nastavnika, ali onda bih neprekidno promatrao prazan razred, a osim toga drugi je smjer upravo prirodan, inače bih vjerojatno i ja postao nastavnikom. Nitko to ne zna, no ipak se jedan čovjek koji je sam, čovjek mojih godina, počinje igrati kada zna da ga nitko ne gleda i kada mu tišina postane odveć glasna. Kolovoz u Zaragozi, to je nešto poput vožnje bicikla u pustinji. Pritom nije vrućina ta koja me toliko sputava, nego tišina u prostoriji namijenjenoj za galamu, idiotski prazno igralište pod prozorom i neobične klupe bez djece koje me okružuju.

Odabrao sam istu klupu u kojoj sam nekada sjedio, predzadnju desno, a da me ovdje vidite, shvatili biste zašto u *El País*u još nikada nije izašla recenzija ijedne moje knjige. Djeca ne pišu knjige, djeca se igraju, a to činim i ja. No dobro, pogledajte. Hinim da se svojom plavom, supstancijalnom sjenom krećem prema vratima, da ih otvaram i da još nedodirljivijoj sjeni s kojom razgovaram dozvoljavam da uđe, pa makar samo na nekoliko minuta.

Rijetko čitam fikciju, iako točno znadem što rade Delibes, Goytisolo, Cela i svi ti ljudi. Uvijek sam okružen poezijom, pogotovo onom mlađih poput Perea Gimferrera i Anibala Nuneza, o nizozemskoj književnosti ne znam mnogo. U vrijeme kada sam tamo studirao nisam imao mnogo vremena, a ovdje se, naravno, ništa ne može dobiti. Veoma su mi se svidjele Multatulijeve *Ideje*, premda nisu

odveć nizozemske, a ujedno i neobična knjiga autora koji bi, kako su mi rekli, trebao biti geolog, knjiga o zamislivu Bogu. Mnoge druge stvari koje sam pročitao više su imitacije zbilje, priče iz svakodnevnog života, a njih je moguće čuti u svakom kafiću. Ne marim mnogo za to. Svaka dva mjeseca kada obiđem Ministarstvo u Madridu, uvijek pokušam kupiti nizozemske novine. Većina ne vrijedi ništa, no postoje dvije koje imaju približno istu razinu kao *El País*. I ovdje mi je pozornost privuklo to što Nizozemci, u svoj svojoj dosljednosti, stvari uvijek nazivaju drukčijima nego što jesu. Jedna novina zasigurno nije namijenjena narodu, a zove se *Volkskrant**, druga, koju čitaju uglavnom intelektualci, zove se *Handelsblad***! U njima ponekad pročitam recenzije ili razgovore s piscima, a ono što mi je upalo u oči jest metafizička arogancija. Oni pišu tajne dnevnike, koji se potom ipak objavljuju, ili tekstove koji očigledno govore o njima samima, ali koji usprkos sigurnoj patetici ipak ne prekoračuju granicu svakodnevnog života dok pritom tvrde kako žele "ostaviti traga", kao da već Proust nije kazao kako knjige umiru isto kao i njihovi autori.

* **nizoz. *volk* - narod;**

** **nizoz. *handel* - trgovanje; trgovina**

Nadalje, smatram da je brahmanska poezija Adwaite veoma lijepa, Achterbergovo alkemijsko tajno pismo, iako ga katkad teško pratim. No, moja prava velika ljubav jest filozofija, makar sve više počinjem sumnjati da su filozofi neuspjeli pjesnici. Imaju sjajan osjećaj za sustave, nažalost najčešće ne i za jezik. Ta su misaona tkanja lijepa, iako imam osjećaj da su svi još zaposleni s platonskim varijantama, stoga, kada se nalazim negdje daleko u provinciji i kada cijela ova zemlja utone u smrt izazvanu siestom, uvijek iznova čitam iste dijaloge koji mi nikada ne dosade.

Što još čitam? Dnevnike, pisma i najradije rječnike, jer, da budem iskren, bez uplitanja bilo kakve misaono sposobne instance sam jezik još ima najviše za priopćiti.

- Sjećaš li se što si htio reći? - upita me u takvim trenucima moja supruga, jer imam sklonost odlutati u mislima te neočekivano nešto izvaliti - Pa htio si otvoriti vrata, pustio si nekoga da uđe?

Evo ti opet jezika. Mi kažemo *hablar más que una urraca*, brbljati više nego svraka. Zatim pogledam u *Van Goorov Španjolski priručni rječnik* i pronađem riječ *urraca* - svraka. Iza toga stoji: "izvaliti nešto poput slijepe zebe***"!

*** nizoz. (idiom) govoriti krajnje nelogično

Kako se sad pak svraka od Nizozemske do Španjolske pretvorila u zebu? Ali to nije zeba, već slijepa zeba, a to nije ptica, već jelo. To ne znači da u Nizozemskoj jedu zebe, jer to nije dozvoljeno. Riječ je o telećoj roladi punjenoj mljevenim mesom. Tko zna, možda postoje slijepe zebe koje običavaju izvaliti nešto neočekivano, tako daleko još nisam stigao. Moram mojoj sjeni dozvoliti da uđe. Kad u kolovozu uselim ovamo, uvijek uza se imam dva rječnika; *Diccionario de la Lengua Española* i *New Webster's Encyclopedic Dictionary of the English Language*. U trenutku kad mi je crna rupa školske ploče sugerirala da je iz moje priče nestala svaka iluzija značenja i da će, ako dovoljno dugo budem zurio u prazno, na njezinoj površini, sivoj poput škriļjca, jedna priča postati vidljivom, priča koju će, ako je budem mogao ispričovijedati, svi prepoznati kao remek-djelo - u takvim trenucima *absentiae* i očaja koji ne odgovara mojemu karakteru, otvaram *Webster*. To što sam sjeni dopustio da uđe bila je pomalo nespretna usporedba, ali za mene je, kada sam sâm i kada si priuštim trenutak zaigranosti, Samuel Webster osoba. Nešto se sada rasprsnulo, moj vjerni prijatelj ništa ne piše o riječi *illusionists*, barem ne o mojim iluzionistima. Kai i Lucia nisu unutra! Ono što piše upravo je obrnuto: *one given to illusion*. Pogrešno! To je upravo čitatelj, mislim gledatelj. Iluzionist stoji na pozornici i daje, a gledatelj biva obmanut ili sudjeluje u prijeveri i prima. *To illude: the act of deceiving and imposing upon; illusion: deception, nîńklró, a deceptive appearance, an unreal vision presented to the bodily or mental íól*. A počinitelju ni traga. On se tek ponovno pojavljuje kod

Van Goora, no i on je poput svrake i zebe iznad Pirineja morao ispustiti jedno pero i izgubio je jedno " I ".

*Ilusionista, goochelaar**, *illusionist*. Evo, ponovno mu se vratilo njegovo " I ", no on nije više od mađioničara, iako je to netko tko umije začarati osjetila, mi smo navikli da on to čini s materijalnim predmetima kao što su karte, lopte koje lete zrakom te maramice koje se pokoravaju polukružnu obliku sile teže i čije se mjesto nestanka nalazi u neposrednoj blizini, i tome slično. Ne, španjolski i nizozemski jedan drugoga ovaj put ne intenziviraju (kao što se to često događa), premda mi je ipak malčice pomogao taj neobični, egzotični zvuk riječi *goo-chel*, i tajanstveni ponos da taj *ch*, sa ždrijelom koje sam naslijedio od Maura, mogu izgovoriti isto toliko tvrdo kao i netko sa Sjevera, iz Groningena.

* nizoz. iluzionist

Ljudi koji su ranije odlazili u pravo kazalište ili u cirkus poznaju tu točku. U ovom slučaju to je značilo da je Lucia vezanih očiju stajala na pozornici ili u dvorani, a Kai ju je iz gledališta bombardirao pitanjima o muškarcu, ili ženi, pred kojim je u tom trenutku stajao i kojem je ona besprijekorno znala odrediti ime, starost i vanjska obilježja. Da su ti podaci uvijek odgovarali onima iz putovnice ili osobne iskaznice, koju je Kai dobio od dotične osobe, bilo je čudo, koje je u druga vremena ili, kako ćemo još vidjeti, u manje prosvijećenim područjima oduševljavalo publiku.

Kako im je to uspijevalo? Dolazim iz provincije u kojoj nadnaravno, uslijed razvučenosti krajolika i osamljenosti napuštenih sela, još nije potpuno nestalo, a kad sam takvo što vidio, poželjeh vjerovati u neobjašnjivo i u to ne dirati. Nepoznato valja ostaviti da opstoji, naravno njegove neznatni je oblike, jer to je dio nas, kao što je i noć dio vremena, premda se svatko neće složiti s tim isprepletanjem kategorija.

Ma ne, to je bio dar; iako je i on bio protkan sjenom neobjašnjivoga, ja znam dovoljno o tajanstvenoj, no istodobno prirodnoj mreži stanki, visine tonova, upotrebe riječi, oklijevanja, umetanja riječi i glazbenih akcenata, uz pomoć kojih su svoju publiku uvijek iznova znali zarobiti i izazvati iznenađenje. Stoga mogu tvrditi da su Kai i Lucia sa svojim

gledateljima igrali rafiniranu igru, igru koja je poput same prirode bila podčinjena nepromjenjivim zakonima. Publici su takva promišljanja bila nevažna. Ona je osjećala da ovdje prije ima posla s jednim nego s dva čovjeka, makar su oblici u kojima se pojavljuju u takvim trenucima jedan od drugoga veoma daleko. Dvoje kao jedan, dvije polovice koje se traže, pronalaze, vjerojatno postaju jedno, to je još od Platonove gozbe neispunjena želja koja je ovdje na ovaj ili onaj način postala vidljiva ili barem nagoviještena, pa je uslijedilo oduševljenje, jer to je bilo ono što se moglo vidjeti na licima gledatelja. Prividna iznimnost tih događaja, koji poput pisanja i politike (ali ne i cestogradnje) djelomično počivaju na trikovima, pridružila se iznimnosti njihova vanjskog izgleda, tako da su oni, sve u svemu, cirkusu bili od velike koristi.

Sâmom cirkusu išlo je mnogo lošije. Ponajprije zbog recesije, riječi koja je već zbog svojeg stranog prizvuka imala nešto djetinje jer je morala prikriti da je ljudima bolje nego ijednoj drugoj prijašnjoj generaciji. Kao drugo, došlo je vrijeme u kojem su stvari koje su se mogle izraziti tijelom bez intervencije elektronike i u neugodnoj prisutnosti drugih tijela počele dobivati izvjesnu ništavnost. Geste su istodobno morali vidjeti ljudi koji u tom trenutku *nisu* bili prisutni, po mogućnosti u što više dnevnih boravaka na svijetu, a na prirodni zvuk ljudskoga glasa reagiralo se razdraženo, kao da je tom zvuku ili vlastitomu sluhu odjednom, prvi put od postanka, nedostajalo nešto esencijalno, nedostatak koji u prethodnim stoljećima nije privukao ničiju pozornost.

Koliko rijetko su se ljudi igrali u kući ili, da se jasnije izrazim, igrali međusobno, toliko su rijetko odlazili gledati igre drugih ljudi. Sve se više cirkusa zatvaralo, a klaunovi, iluzionisti i krotitelji medvjeda nestali su u velikom ništavilu u kojem su prethodno nestali košarači, ulični pisci, glumci, brusači škara, pripovjedači, sokolari i sajamske mušterije. Pozivajući se na slabe točke Herodota i Teopompa (napuhano ime koje bih i sam volio imati), već je Longin jednom upozorio da trivijalno lako može uništiti sublimno, no kako riješiti takav stilistički problem u priči čija je tema raspad sublimnoga uslijed trivijalnoga? Vidjet ćemo

kako će to ići. Konačno, uvijek možete, kako Horacije kaže, uništiti ono što još niste publicirali, no kada riječi jednom otputuju ne možete ih više vratiti. Nekada je bilo tako i još je tako. Predodžba savršenstva ono je što me neprekidno sprečava u pisanju ove priče, jer smatram da u nju više nitko ne vjeruje, a najmanje moj nakladnik u Leonu. Božja smrt, postojala ona ili ne, primjer je savršena nestanka. Potom je umjetnost rastegnula tijelo napravljeno na njegovu sliku i priliku, podijelila ga na površine, probušila i izobličila. Čini se da više ne možemo podnositi savršenstvo, čak ni kao ideju, jer nam ono dosađuje kao san koji prečesto sanjamo. Danas je razred pustiji nego inače.

Nakon što je i cirkus u kojem su nastupali konačno srušio svoje šatore, zbog čega su neke novine ronile neiskrene suze, Kai i Lucia još su se neko vrijeme pojavljivali u malim kazalištima i lokalnim kulturnim centrima, no jednoga su dana dobili pismo od svojega menadžera iz Rotterdama koji ih je pozvao - potaknuo bi bila bolja riječ - da s njim razrade, kako je on to formulirao, "važan plan".

Postoje pape koji izgledaju kao profesionalni prevaranti i kurve koje djeluju kao da o svijetu nemaju pojma, no agent Kaija i Lucije, koji se zvao Reier, izgledao je kao agent. Pušio je debele, crne cigare koje su jednostavni ljudi u dalekim zemljama motali rukama, uslijed čega mu je lice uvijek bilo dijelom skriveno od pogleda. A tako je i bilo bolje, jer imao je blijedu kožu koja je mlohavo visjela okolo njegove velike glave, a oči su mu, za razliku od očiju pravih grabežljivaca, upravo izbjegavale plijen. Njegov je plijen uvijek bio onaj tko je sjedio ispred njega.

U jednom je razgovoru izjavio da nitko nije nezamjenjiv uključujući i njegovu ženu, a to je ozbiljno mislio. Jedino je sebe izuzeo iz tog pravila. Točka Kaija i Lucije nije mu bila odveć unosna, a nada da će svoje korpulentno tijelo jednom stisnuti uz Lucijino već ga je odavno napustila, pa makar i zbog lijenosti. No, nije ih puštao dokle god je smatrao da će na njima moći zaraditi koji gulden.

Glupani, razmišljao je, dok je pokazivao na stolce ispred svojega radnog stola. Oni su se osjećali nesigurno, kao uvijek kada nisu bili sami, ili su bili kod prijatelja ili među gomilom ljudi.

- Ljudi - kazao je Reier kroz svoj kobni oblak - budimo iskreni vi i ja. To što vi radite je profesionalno, to je savršeno, to je prva klasa, nitko drugi to ne može. Vi ste još mladi i lijepi (prelijepi, razmišljao je), uvijek sam surađivao s vašim roditeljima, vi zanat imate u malome prstu, ali zanat više nije zanat. To što vi radite je posebno, ali sitno. A ljudi to uglavnom više ne žele. Na televiziji im je svakoga dana ponuđeno ono najbolje iz cijeloga svijeta, pa više ne žele dići guzicu i izaći iz kuće. Kod kuće mogu pušiti, piti i raditi što god žele, a uz to mogu pratiti najljepše šou programe iz Las Vegasa. Iz svojih skrovišta još jedino izlaze radi seksa ili kad moraju potrošiti gomilu novca, jer to se zove status. Seksi šou ne želite, o tome smo već jednom razgovarali. - Počele su mu curiti sline pri pomisli na Luciju s tri starca u redovničkim mantijama, ili na Kaija u kupki od blata s debelom crkinjom, no to nije bilo moguće, a zajedno to uopće ne bi mogli raditi, jer bi tada bio isključen bitan element takvih izvedbi: poniženje.
- Ono što vam moram reći je neugodno. Neugodno. - Kazao je to još jednom. Najprije pošteno zastrašiti, a zatim krenuti u napad.
- Ne vidim nikakvo rješenje, osim ako...

Ustao je, krenuo prema prozoru i zagledao se u panoramu Rotterdama. Kakav grad, razmišljao je s divljenjem.

Lucia se primakla bliže Kaiju, a on je ruku položio na njezina ramena.

- Osim ako što? - kazao je poput nekoga tko se ničega ne plaši.

Naravno, govнар će najprije zagristi, razmišljao je Reier.

- Osim ako želite ići raditi na Jug - odgovorila su leđa plavoga najlonskog odijela pokraj prozora. - Rekao sam to upravo tako kako jest.

Ovo posljednje nije bio suvišan dodatak, jer "ići raditi na Jug" u struci je značilo da je netko zauvijek otpisan, jedino što nakon toga još možete čuti jest obavijest o njegovoj smrti, ako uopće dopre do vas.

- Bojim se da u protivnom ništa više ne mogu učiniti za vas.

Okrenuo se brže nego što bi se to očekivalo od takva golema tijela, odjednom je stajao iza njih, obujmio ih svojim medvjedićim rukama i prošaptao:

- Tako mi je žao, ljudi, užasno mi je žao, uvijek smo tako dobro surađivali, ali ne mogu ništa više učiniti. Ili to ili ništa. Vrijeme, vrijeme je nepovoljno.

Izgledalo je kao da je zateturio uslijed udarca koji im je zadao, no ostao je na nogama jer se veoma čvrsto uhvatio za Luciju.

O, kakva ženska, razmišljao je te kazao: - Zna li tko je sve u posljednje vrijeme otišao na Jug? - i prije no što su mogli dati odgovor počeo je navoditi imena klaunova, iluzionista, trbuhozboraca i žonglera čiji su požutjeli portreti još visjeli u hodniku njegove kancelarije, koji su napustili siguran Sjever svojih nekadašnjih uspjeha i koji sada nastupaju negdje daleko u kazalištima tog stranog područja koja imaju prljave garderobe. Nikada nijedne dnevne novine na Sjeveru neće spomenuti njihovo ime.

Lucia je oborila glavu - zlatna kiša. Reier je osjetio suzu na svojoj ruci, a hladna sićušnost te patnje, koja se sastojala od samo jedne jedine kapi vode, toliko je snažno pekla na njegovoj koži da je čak i on shvatio da je mora pustiti. Prozor, razmišljao je, možda je to najbolje mjesto.

Kai je ugledao cirkuski plakat iz prošloga stoljeća na kojem je Menažerija Schmidt, najveća u Europi, najavljivala nastup "groznog azijskog Lava zajedno s krvoločnom Hijenom i Divovskim Slonom, gospođicom Fanny koja ima 130 godina".

- Hoćemo li nastupati u cirkusima? - upitao je.

Reier se osvrnuo, ali ovaj put sporije jer je znao da ih drži pod kontrolom.

- U šatorima i kazalištima - odvratio je. Svoju je cigaru, sada odjednom velik i mokar predmet, položio na pisaći stol i kazao: - Da ili ne. Ovdje više ne mogu mnogo učiniti za vas. Mogu vas još jednom prodati televiziji, od toga biste mogli živjeti neko vrijeme, ali nakon toga će definitivno biti gotovo, kraj. To ovisi o vama. Nekoliko mojih ljudi radi na jednoj vrsti turneje koja počinje u Dachfartu, i to uskoro. Dachfart se nalazi u gorju, blizu planinskih prolaza. U smjeru Juga - te pokaza prema karti koja je visjela iza njegova pisaćeg stola na kojoj je neukrotiva, prevelika izraslina Juga, koja izgleda beskonačno poput prezrela, golema voća, bila pričvršćena za uzak koridor koji je počinjao kod Limburga i pružao se do planina s kojima, što su Sjeverni Nizozemci priznavali u lokalnim tlapnjama, tvori neotuđiv dio Kraljevstva.

I povijest je katkad bolesna, a tijek takvih bolesti najbolje je promatrati u povijesnim atlasima u kojima zemlje u bojama i sjenčanim linijama bujaju, lome se, preklapaju, raspadaju, isušuju i skupljaju. Ne, Kraljevina Nizozemska nije pružala lijep prizor, izgledalo je kao da je netko dohvatio uski vrat zemlje uz rijeke Maas i Rajnu i počeo ga gušiti te zaslijepljen bijesom drmao amo-tamo, pri čemu je područje ispod šake uslijed divovskog izljeva krvi nabubrilo, pa je sada poput idiotske, široke vreće visjelo prema dolje, vreće pune mračnih, pustih i nesumnjivo opasnih predjela u kojima su granice provincije djelovale kao da su arbitrarno određene. Vreća je počinjala negdje sjeveroistočno od Locarna i bijaše, po svoj prilici, toliko divljački bačena na nezaštićenu Albaniju da se donja strana Kraljevstva doimala poput mreže drhtavih i nabranih, pohabanih dronjaka. Onaj tko je u nju dugo gledao počeo je samoinicijativno moliti konačni stih iz posljednjeg sakramenta. Ali do toga još nisu došli.

- To me ne privlači - kazao je Kai.
- Dobro, to te ne privlači - Reier je sjeo na rub svog stolca i iznova pripalio cigaru. Volio je tu mješavinu mrtva pepela i vlastite, ohlađene sline. Dim je sada bio još crnji i najavljivao je novu nevolju.
- Onda ću to kazati drukčije: to te ne privlači, a ovdje nema više ništa. Ondje je sve novo, za vas je to nova zemlja. Nitko vas ondje ne poznaje.
- Ondje nitko i ne stanuje.
- To artist nikada ne smije reći. Ondje stanuju ljudi. Ljudi su publika. Možda su drukčiji od nas, ali oni su Nizozemci i govore istim jezikom ili ga barem razumiju. Onamo imate pristupa. Ondje možete raditi. A povrh toga, ako kraljica odlazi onamo, možete i vi.

To bijaše istina. Pogled na njihovu kraljicu s jednim od njezinih često suviše velikih pokrivala za glavu - kao da se nikad nošena kruna od plemenite kovine pretvorila u tekstil ili fino pletenu slamu, a time ujedno stekla pravo da se proširi na sve strane - kraljicu među stanovnicima na Jugu koji plešu i urlaju, u Sjevernjacima je izazivao blag osjećaj srama. Sram zbog bezbrižne radosti u kojoj bi čovjek rado sudjelovao, ali koja nam više nije bila suđena. Iako se ekskurzije nisu često organizirale, izgledalo je da poglavarica države u njima izuzetno uživa, kao da je ono s čim se ondje susretala bila puko utjelovljenje pojma podanika, prirodna produžena ruka njezine vlastite, krajnje dosljedne, egzistencije. Doimalo se kao da je nije diralo što pomalo potišten, zamišljen čovjek pokraj nje nije mogao s njom dijeliti njezinu ekstazu. Njezina neobična, nasljedna funkcija tražila je od nje vrstu mističnog jedinstva sa svojim narodom, i bez obzira što se o njemu još moglo kazati, to bijaše narod.

- Poslat ću vas u Dachfahrt - kazao je Reier - Anhovet, Doremenen, Touchtlake, Barech, Slaec. - Ta za Sjevernjaka ipak egzotična imena klizila su mu s usana. - Mali gradovi, ali gradovi s kazalištima. A kazalište - dodao je tautološki - je kazalište, gdje god se ono nalazilo. Ili bi radije radio u uredu?

Lucia je čvrsto sklopila ruke. Da ih u njihovu prolaznu obliku nije stvorila priroda, nego da ih je Ghiberti odlio u bronci, Sotheby'su bi bili pribavili milijune. Ona je uzdahnula. Izokrenuta stvarnost u kojoj žive artisti svijet je u kojem nije dozvoljeno prerušavanje i u kojem čovjek, dakle, neprestano mora biti svoj, što god to značilo; prvo priviđenje pakla.

- Ne odgovara mi - kazao je Kai. - Možda bi bilo bolje kad bismo popričali s nekim drugim, ako vi za nas nemate ništa drugo. Imam prijatelja u vojnoj Službi za zabavu...
- I oni će te poslati na Jug. Ako te uopće budu htjeli, jer oni trenutno rade samo s filmovima. Osim toga, zar bi s njom volio nastupati pred čoporom izgladnjelih vukova koji će umirati od dosade? Ondje ima više vojnika nego ovdje.

A i to bijaše točno. Južnjački pokret za nezavisnost nekoliko je vojnih policajaca i službenika administracije već stajao života. Iako se još nije pretvorio u pravi narodni pokret, ni sama policija nije se mogla nositi s njim, pogotovo ne otkad je popustljiva vlada Jugu dodijelila vlastite policijske jedinice čije su se ekipe većinom sastojale od Južnjaka. Nova vlada, uznemirena porastom nasilja, postavila je vojsku koja je manje-više preko volje izvršavala svoj zadatak. Na Sjeveru se o svakoj vojnoj žrtvi iscrpno izvještavalo, što je imalo za posljedicu da su ankete pokazale kako bi se većina sjevernjačkog stanovništva najradije odmah riješila nerentabilnih Južnih provincija.

- Kad se vratimo odande - reče Kai - kad se vratimo, svi će nas zaboraviti.
- Je li ondje lijepo? - upitala je Lucia.

Predodžba lijepoga povezana s Južnom Nizozemskom bila je čudnovata. Kao što su Južnjaci Sjever smatrali ravnim, sivim i vjetrovitim, i Ukočeni su, kako se nazivalo ljude iza planinskih prolaza, smatrali da je Jug napušten, divlji i opak. I stanovnici

nazadni, to je samorazumljivo. Nije se odlazilo onamo ako se ondje nije imalo što tražiti.

- Lijepo - kazao je Reier i razmišljao o užegloj hrani, prašnjavim putovima, planinskim prolazima prekrivenima snijegom i studenu vjetru koji zimi oduzima dah - što znači lijepo? To je kod svakoga drukčije. Ti si sanjarka, a odabrala si tvrd kruh u surovu svijetu. Ali vi s time zarađujete za život. Lijepo... Jug ima planine, a ja ne volim planine. No, kazališta su lijepa, a ondje još postoje kazališta. A to je veličanstveno iskustvo za ljude kojima u krvi kola blaga želja za pustolovinom.

Kai je ustao.

- Razmislit ćemo o tome - kazao je.

Kad su izašli iz sobe, Reier je počeo birati dugačak telefonski broj. Netko je odgovorio. - U redu je - kazao je Reier - dolaze.

Riječi je izgovorio posve polagano, kao da razgovara s nagluhom osobom ili s posve malim djetetom.

6

Camino, carretera, put, ulica, cesta. Uvijek me zaokupljala činjenica da na nizozemskome riječ "put" ujedno znači biti odsutan. Na španjolskome je *el camino* jednostavno "put", ali i "putovanje". Sada je "put" *per definitionem* također odsutnost od mjesta s kojega se polazi na putovanje, no gruba izravnost riječi "odsutan" ipak nedostaje. O svim značenjima riječi "put" dovoljno sam često, zbog svojega zanimanja, filozofirao, jer bez obzira je li *via, carretera, camino*, put ili ulica, uz te je riječi u svakom pošteni rječniku navedena gomila idiomatskih i alegorijskih izraza koji potiču na razmišljanje, pogotovo kad se vaš život, poput mojega, sastoji od ceste i najvećim dijelom provodi na cesti. Predodžba da su gotovo sve ceste između Delfta, Zaragoze, Isfahana i Pekinga povezane otvara takve labirintske perspektive koje izazivaju vrtoglavicu da

uskoro više neću moći mirno sjediti u razredu. Ali nije riječ o meni, povući ću se iz ovih redaka uz uzdah, to je istina, jer o cestama se nedovoljno razmišlja.

Za Kaija i Luciju ovo je važan dan. Sat sudbine navijen je i nastaviti će kucati do kraja njihove priče u odmjerenu i proračunatu ritmu koji će, prema nekima, trajati dalje čak i onda kada nas više ne bude da primijetimo kako postoji vrijeme.

Otputovali su, već su nekoliko dana na putu, a sada se nalaze u blizini planina koje cestu vode uvis povlačeći je prema sebi. To možete osjetiti dok se vozite u malom automobilu - cilj putovanja više nije ispred vas, nego iznad vas, a u vrlo oštru zavoju ponekad i iza vas. To mora dovesti do zbrke i, kao u slučaju Kaija i Lucije, do straha. A i bijaše dosta toga čega se valjalo plašiti. Za one koji dolaze iz nizinskih predjela gdje je sve pregledno, između njega ili nje i vidika nalaze se planine. Ono što sprečava vidik samo postaje vidikom, a to stvara tjeskobu. Osim toga, bila je jesen, tmurna i hladna. Gusta maglena para prijeteci se kretala po strmim liticama, klimom uvjetovana granica do koje je moguć normalan rast drveća, posljednja veza s poznatim već je ostala ispod njih, vozili su se kroz stijene, hrpe kamenja, tornjeve, zidove i mačeve od kamenja. Pokušavali su jedno drugo oraspoložiti opuštenim razgovorom ili sitnim gestama ili dodirima, no kako se povećavala pustoš u prirodi, tako je u autu postajalo tiše. Sela se više gotovo nisu pojavljivala, kuće koje su vidjeli još samo jednom bile su drukčije građene, a ono što je još raslo djelovalo je kruto i opako, kao da je preuzelo karakter pejzaža. Te su večeri trebali stići do planinskog prolaza gdje je granica Unije domovinu dijelila na dva toliko nejednaka dijela.

- Ovdje kasno pada mrak - kazao je Kai, no Lucia mu nije odgovorila.

Sunce bijaše bjelkasta, žarka mrlja između prljavih oblaka, a nakon jednog novog beskonačnog zavoja gorje koje se nalazilo na jednom kraju ceste izgledalo je poput donje polovice opaka zubala; čudovišni zubi s oštricama mramornih, pretpovijesnih bradvi. Bilo je nezamislivo da cesta može prolaziti kroz to. Kada je posljednje

svjetlo s ljubičastim i krvavo crvenim mrljama vrlo dramatično nestalo iza te čeljusti, ne rekavši ništa oboje pomisliše da u tami više još jedni takvi nevidljivi zubi, doduše naopako, koji su spremni sve što se kreće poklopiti i zdrobiti u svojoj zmajevoj čeljusti. Stisnuše se jedno uz drugo. Gotovo da i nije bilo prometa iz suprotnog smjera, a kad bi ipak prošao neki auto čiji bi dolazak davno prije u daljini najavile lutajuće zrake svjetlosti koje su se prosipale na sve strane, činilo se kao da je svijet postao još tamniji i tajnovitiji.

Tek nakon dugo vremena ugledaše nekoliko svjetala, žutih i blijedih, koja se nisu micala. Ovo je posljednji čas u kojem se još možemo vratiti, razmišljala je Lucia, no ni to nije kazala. Selo u koje su ulazili bijaše napušteno. Svi su bili mrtvi, ili su spavali, ili su otišli. Zaustavili su se pokraj, kako se činilo, jedinog konačišta. U kutu gostionice sjedilo je nekoliko muškaraca i kartalo. Pogledima su Luciju pratili kroz prostoriju i imala je osjećaj da je gutaju. Jedino što im je izgledalo blisko bile su reklame za Heineken i Bols, sve drugo bijaše im strano - glasovi, pokućstvo, čak i boja svjetla - kao da ih je područje u koje su trebali otići sljedećeg jutra već sada odbijalo, ili upozoravalo; i to je bilo moguće.

Njihova soba bijaše mala i hladna, krevet je izgledao kao da je netko u njemu spavao, na zidu je visjela jedna smiješna grafika djevojke na sobu. Lucia je izgubljeno stajala pokraj prozora i gledala van. Ništa se više nije moglo vidjeti, a ipak je osjećala prisutnost nevidljivih planina.

- Bojim se - kazala je, no bijaše gore od toga, nije je samo preplavio osjećaj, nego stanje koje je zauzelo cijelo njezino tijelo, jedna masa, tako da se sve u njezinim očima, na koži, nogama pretvorilo u strah, strah koji je mogla istjerati samo kad bi se sada okrenula, otrčala niz stubu, kroz gostionicu gdje bi joj muškarci pokušali prepriječiti put, van, u auto, otići natrag u ravan, nizinski svijet koji nikada nije trebala napustiti.
- Umorna si - odvrati Kai - sutra će sve izgledati drukčije. - Ali kad su se probudili nakon nemirne noći u kojoj se dignuo snažan vjetar i zatresao prozor poput čovjeka koji želi ući, i kada

je, razmišljala je Lucia, ispred njihovih vrata odjeknuo pohotan smijeh, ništa se nije promijenilo.

Kai je ustao prvi. Sanjao je da mu je u oko upala krhotina stakla ili jedan nevjerojatno malen, oštar komadić leda; a kada se probudio, činilo mu se da je zbog toga sve prekriveno velom. Rastvorio je tanke, otrcane zastore i shvatio da to nije točno. Veo bijaše danje svjetlo. Boja sivkasta mulja visjela je nad svime, kućama i planinama, kaljuža, sirupasta supstancija koja je kapala niz kuće i automobile, i koja bi, razmišljao je, zauvijek ostala zalijepljena kad bi je čovjek jednom dodirnuo.

7

Kai je smatrao da su strah i gnušanje elementi koji se ne smiju priznati, i bio je u zabludi. Patvorine koje nastaju zbog toga uglavnom donose još veću nesreću nego kad čovjek poklekne pred strahom, ali on je bio premlad da bi to mogao znati, ili jednostavno preglup. Nisam to htio napisati, no sad je ipak na papiru. Ponekad mumljam sebi u brk; zar to baš uvijek moram izbaciti iz sebe? Uostalom, ja sam ga izmislio, jer tko bi drugi mogao odlučiti o tome da se on ovoga časa na prstima, kako ne bi probudio Luciju, šulja kroz sobu u namjeri da pođe dolje. Za sobom tiho zatvara vrata.

Gostioničar je bio pričljiviji nego prijašnje večeri i raspitivao se o cilju putovanja. Kai je ispričao da idu preko granice, da idu nastupati, riječ koju je morao pobliže razjasniti. Nakon što je to učinio, gostioničar mu je savjetovao da se hitno vrate natrag.

- Nije to ništa za vas, mladiću, pogotovo ne s njom. I ja sam sa Sjevera, ali mogu ti reći da na drugoj strani vlada kaos. To su divljaci, život će vam biti ugrožen. Ovdje se katkad zaustavljaju ljudi, tja, moram ih pustiti unutra, ja od toga živim, ali tada noću spavam s nožem ispod jastuka. Vi ste navikli na to da pozovete policiju kad se nešto dogodi, tja, ondje je granična policija, dobro ih pogledaj pa ćeš odmah znati što želim reći.

Neobično, razmišljao je Kai, ono što je ljudima trebalo ulijevati najviše povjerenja sada ih čini upravo zastrašujućima. Njihove su odore sve bile prevelike ili premale, prljave i neuredne, ali to nije bilo ono najgore. Lica muškaraca koje je vidio od sprijeda ili iz profila nalikovala su licima zločinaca iz policijskoga izvješća, a neobična je oprečnost između fizionomije i odore udvostručavala zastrašujući učinak intenziviran golemim, staromodnim revolverima koji su labavo visjeli u njihovim koricama.

- Kakvi su to ljudi?
- To su graničari. Oni bi trebali biti na drugoj strani. Bilo bi mi draže da nisu ovdje, no ovamo dolaze jesti jednom dnevno.
- Granična policija? Zar je granica potrebna ako je to jedna zemlja?
- To ti misliš. Ali ovo je jedini način da se donekle kontrolira sve što s Juga odlazi na Sjever. Artisti inače ne dolaze često ovamo. Da, možda prolaze autom, ili zrakoplovom, ali većina se putnika ipak zaustavlja ovdje, iako samo nakratko, jer ovo je posljednja stanica, na drugoj strani nije tako veselo.

Mahnuo je Kaiju da se približi njegovu neobrijanu licu. - Ako ikad upadneš u neprilike, obrati se tim ljudima samo u krajnjem slučaju. To će te koštati novca, a uglavnom su oni uzrok svega zla.

Kai je odlučio da ništa o svemu tome ne ispriča Luciji. Kad se vratio u sobu, vidio je da se sakrila pod pokrivač. Polako je s nje odgrnuo blijedi pokrivač, a njezina ga je ljepota dirnula kao i uvijek. Zlatna kosa prostirala se po prijavu jastuku poput vatrena tračka svjetlosti. Htio ju je pomilovati, no ona se zatvorila u svoje brige, tijelo joj je reagiralo kao da je bilo tuđe, a oči su joj bile mutne kao da je plakala otkad je izašao iz sobe. Hinio je da to ne primjećuje, pjevušio, laganim je hodom pošao prema prozoru kao netko komu predstoji velika pustolovina te pogled uputio prema hladnom, otvorenom dijelu ceste koja je vodila prema graničnom prijelazu.

Onaj tko nikad, iz hira ili obveze, nije otputovao na najjužniju točku Nizozemske ne može si predočiti šok koji većina Sjevernih Nizozemaca doživi kada prvi put prolazi kroz Dvobiljni planinski prolaz, prvi Visoki prolaz. I oni koji uvijek prigovaraju zbog žitke tromosti močvarne delte tu dobivaju osjećaj da je njihov svijet raspolovljen. Stajali su ondje. U carinarnici je još visio portret kraljice koja stoji ukrašena ordenima, ali bez uobičajenog smješka, više s izrazom iznenađenja, kao da se pitala zašto u ovoj prostoriji mora stajati posve sama, pokraj plavokosa muškarca u fraku koji kao da je upravo došao reći kako je ponestalo vina. Možda se nije smiješila jer je željela dokazati kako ne može promijeniti volju svojih čudnih predaka da također zavladaju nemilosrdnom pustoši koja se prostire onkraj granične rampe. Sama zgrada bijaše trošna, izbljedjela baraka. Iz nje je izašao jedan od muškaraca koje je Kai tog jutra vidio u prenoćištu.

- Izađi iz auta - obratio se Luciji.
- Zašto? - upita Kai. - Papiri su ovdje. Osim toga, mi ne izlazimo iz zemlje.

Čovjek se nije obazirao na njega i udario je po autu.

- Požuri!

Lucia je izašla i krenula za čovjekom u baraku. Nestali su u jednoj sobi. Ondje ju je uhvatio, velikim joj rukama prešao po grudima i međunožju, a zatim sjeo na stolac naslonivši se.

- Što je to trebalo značiti?
- Pretres.
- Želim uložiti žalbu.
- Žalbe u tri primjerka kod dežurnog. Možda će smatrati da to nisam obavio dovoljno dobro. Možemo mi to i drukčije. Za to imamo jednu damu. - Polako je ustao.

U tom je trenutku Kai nahrupio u sobu povlačeći drugog policajca za sobom.

- Oh - kazao je prvi policajac - kako nam se žuri. U redu je, ionako bi morao doći ovamo. Putovnicu, papire automobila.
- Što se dogodilo?
- Papire!
- Daj mu ih - tiho je kazala Lucia.
- Vrlo razborito, imaš razboritu ženu. Tako, to iznosi dvjesto guldena.
- Za što?

Policajci se iznenađeno pogledaše.

- Kao i uvijek imaju hrpu pitanja, ne? - kazao je čovjek koji je pretresao Luciju.
- Dvjesto guldena ili ćeš ovdje još pričekati neko vrijeme.

Kai je uzeo novčanik i izvadio novac.

- Dobit ćeš ga kad ponovno dođeš ovamo. Ako ovamo uopće ponovno dođeš.
- Želim potvrdu.
- Malo sutra!

Lucia mu je pružila ruku. S pisaćeg je stola uzeo putovnicu koju nitko nije ni pogledao i spremio je. Polako su krenuli prema vratima te izašli van.

Vrlo razboriti ljudi - čuli su kako govore dok su se za njima zatvarala vrata. Šutke su sjedili u autu. Rampa se podigla, a oni su, i ne pogledavši iscerena lica iza prozora, ušli u Južnu Nizozemsku.

Dok se približavamo jednom krajoliku i jednom ugođaju, ubrzanim se tempom zbivaju tri stvari. Krajolik na drugoj strani prolaza nemilosrdan je. *I na ovakvu mjestu mogli bi se navesti mnogi slični primjeri za ljupkost*, kaže Demetrije u svome eseju o stilu, a to naravno vrijedi i za opreku ljupkost - ružnoća. U ovome je trenutku primamljiva pomisao da se ponovno razmotri silina dojma koji izaziva to vražje gorje, pogotovo ako se to čini sa zadovoljstvom, neću reći da je više nego nemilosrdno i da utječe na raspoloženje Kaija i Lucije.

Voze se zavojima koje je iznudila cesta, Kaiju je pozlilo i zbog toga moraju stati. Zaustavljaju se na rubu provalije, a dok Kai stoji vani, studen mu vjetar u oko otpuhne komadić prašine, šljunka, stakla, upravo kako mu je to pretkazao san. U retrovizoru pokušava vidjeti što je. Onaj kome nešto upadne u oko ne može sebe dobro vidjeti, on gleda kroz vodenastu mrlju i u zrcalu vidi nekoga drukčije negoli je navikao, ili možda svoje oko vidi prvi put. Smatram da ljudi očima uglavnom gledaju svoja lica, a ne oči, njih izbjegavaju, iako ih mogu vidjeti. Ako su, kao Kai sada, prisiljeni da to ipak učine sasvim izbliza, vidjet će tu neobičnu, izdvojenu stvar koja predstavlja oko, s crvenkastim prividom krvi, a to utjeruje strah u kosti. No, ovdje je gore: ako ono čime čovjek gleda postane drukčije, vjerojatno će se sve promijeniti, a tada se mijenjate i vi. Nešto slično događa se s Kaijem. Je li odjednom postao netko drugi? Ne, naravno da nije. Urezan je jedan znak u cjelinu koju on predstavlja, kasnije će to netko u jednom dvorcu na Jugu nazvati *ožilak*, i kao što to biva s ranama, koliko god one malene bile, jedan dio onoga što čini čovjeka u njima nestaje. Malo kasnije Kai je prebrzo ušao u zavoj i zaletio se u klisuru, uslijed čega je lijeva ukrasna kapa kotača toliko jako prignječila prednju gumu da nisu mogli nastaviti dalje. Sada nepomično stoje u mirnoj prirodi. Dugo nitko ne prolazi. Zatim oboje začuju zvuk motora, no ne mogu procijeniti s koje strane dolazi. Izašli su van u namjeri da zaustave auto. Zvuk nestaje iza klisure, vraća se, ponovno nestaje pa se vraća mnogo glasnije.

Konačno se pojavila velika crna Tatra, češki auto koji najviše nalikuje životinji, jedini auto s leđnom perajom, grabežljiva životinja. Ne zaustavlja se, no u toj sekundi, dok prolazi pokraj njih, uspijevaju vidjeti bijel, leden, oštar ženski profil. Kao da je od leda, pomisli

Lucia, a ta je slika točna. Ne samo to, ona pripada, kao i prolazak auta, prirodnom poretku. Ovdje se sve odvija na taj način. Oni će propustiti svoj prvi nastup u Dachfartu, i tako mora biti.

Približava se drugi auto, a u njemu tri graničara. To nisu oni od ranije, znatizeljni su, žele sve vidjeti; kovčege, papire. Jedan na svoju odoru stavlja Lucijinu haljinu sa šljokicama te izvede plesni korak, a to je zbog ogoljenih planina u pozadini smiješno.

Drugi ništa ne govori, dok promatra Luciju kroz prste mu klizi materijal, treći je ljubazan. Želi znati čime se bave i moli da mu to demonstriraju. To će im biti prvi nastup na Jugu, vjetar im čupa odjeću, hladnoća grize. Graničar je Kaiju dao dokument sive boje, Kai je Luciji stavio povez na oči, ona stoji na znatnoj udaljenosti od njega i strahuje da će pasti u klanac. Na Kaijevu se licu pojavljuje izraz duboke koncentracije. Zuri u papir, lijevom rukom prelazi po njemu kao da ga želi začarati, potom desnom rukom čini iste kružne pokrete. Oči triju muškaraca slijede njegove pokrete. Zatim podiže glavu, gotovo herojski. Iz kozmosa stiže poruka koju snagom svoga uma mora poslati Luciji jer jedino ona je može dešifrirati.

- Jesi li gotova?
- Da.
- Osjećaš li snagu?
- Da. - Ona u zrak diže ruku koja lagano drhti.
- Što to ovdje imam, Lucia, što imam?
- Sivo...
- Da.
- Papir... knjižica.
- Da?

Nakon povišena glasa i upitna tona ona počinje oklijevati. Dok se odigrava ta scena i dok je ja zapisujem (takvo što događa se istodobno), pitam se jesu li se semiolozi ikada udubili u kodiranje iluzionizma. Lucijina zlatna kosa leprša preko poveza za oči. Ona vidi da muškarci ne znaju koga trebaju gledati.

- Što je na njemu?

- Broj.
- Broj, s koliko znamenki? - Ima ih sedam.
- Sa... hm... sedam znamenki.
- A koji je to broj?
- Dva... tri..
- Dva, tri... dalje?
- Devet.
- Dobro.
- Šest.
- Još četiri broja.
- Pet.
- Jako dobro.
- Sedam, šest.

Aplauz potpomognut naletom vjetra. Kai joj skida povez, a ona strese kosu i blista od sreće. Dvorana ili tri muškarca na državnoj cesti, nema razlike. Ona je imala nastup, na trenutak je preobrazila okolinu, nešto je promijenila u tom danu. Minimalno, ali ipak. Sada je sretna poput pisca koji pripovijeda bajku a da pritom sam sebe ne prekida. Oduzimaju nam se sve te stvari, sve što nam preostaje jesu konture prijašnjih vizija. Tiburón, daj zašuti!

Tri muškarca sa željeznom polugom svijaju kapu glave kotača, to je njihovo čarobnjaštvo. Nakon nešto više od jednoga sata ulaze u Dachfart predvođeni policijskim kolima. Mračni pasaži, prometne table s natpisom Amsterdam, a iza natpisa četveroznamenkast broj, daljnja nemoguća imena, stari američki auti, kolnik pun udarnih rupa. No također ima i nešto ugodno, posebice stoga što ja to želim, razmišljao je Kai: skupine muškaraca u polumračnim kafićima, kolica s voćem i mesom koje se puši nad vatricom. Kada su stigli do raspadajućeg kazališta, Lucia primjećuje, ali ne i on, kako jedan od graničara kimnuvši glavom drugome ukazuje na crnu Tatru te kako drugi sliježe ramenima. Razmišlja o licu one žene i naježi se, kao da su žena i noćni zrak jedno.

Ravnatelj se kazališta oznojio, cijelo kazalište zaudara po znoju i šminki. To tako mora biti, protuteža se sastoji od lepeza i kolonjske vode. Za Kaija i Luciju više ne postoje planine, hladnoća i Jug. Postoje još samo nervozni ljudi koji se susreću u hodnicima iza pozornice, posve ili napola našminkana lica, odzvanjanje viceva i aluzija, dubok sjaj lažnih dragulja, klaunova maska i njegove nevjerojatne cipele, ugađanje instrumenata. Ništa nije stvarno, dakle sve je u redu. Dobili su malenu garderobu, voda iz slavine ima boju razrijeđene krvi, posvuda su vate s crnim ostacima nečije maškare, zrcalo je napuknuto i kvari njihovu savršenu sliku. Uzbuđenje je ono što osjećaju, sve je drugo nevažno. Ono što mogu čuti, kao kad moreplovac u daljini čuje šum mora, zvuk je publike - nekome drugom nečujan - zvuk žive životinje koja će ih progutati ili povratiti. Haljina, koja je graničarevoj odori predstavljala opscenu zastavu, blista na nečistu svjetlu, Kaijev je kostim pogrešno shvaćena verzija nečega iz baroka, on svijetli, crn je s primjesama ljubičastoga, izrađen u skladu s bojom njegove kose, pudra si lice u bijelo i postaje ružniji, pa će u dvorani ubrzo biti ljepši, perverznan oblik ljepote koji se temelji na svojem vlastitu nijekanju, poput glumaca iz dvadesetih godina koji su micali usnama, ali nisu proizvodili zvukove.

Netko lupa po vratima, vrijeme je. Staju uz kulise i gledaju kako klaun, stariji i debeo čovjek, pokušava uhvatiti loptu koju je sam bacio uvis. Ali lopta koja predstavlja sudbinu posjeduje vlastitu volju. Ona gnjavi, izbjegava, bježi, ruši klauna koji postaje sve stariji i poraženiji te konačno u posljednjem pokušaju da svlada zlovoljni svijet na pozornici pada koliko je dug i širok, uz glasnu viku publike, te polako kukajući otpuže na rukama i nogama, pokraj nogu Kaija i Lucije koji sada izlaze na pozornicu. Zavlada tišina, a to je tišina koju poznaju, tišina publike koja je postala svjesna vlastita siromaštva. Lijepi su i imaju samo nekoliko minuta da to isprave, minute koje čine razliku između ljubavi ili mržnje. A uz to, oni su *paar*. Uvijek sam volio tu nizozemsku riječ, španjolska je preduga. *Pareja* - ako je izgovorite glasno, ona ipak veže, ali nikada to nije takav potpun naglasak kao kod riječi *paar*. Par je najmanje ljudsko sjedinjenje koje postoji i stoga je nepodnošljivo, jer isključuje ostale. To je platonska ideja, a to u zbilji nije moguće podnijeti, pogotovo ne ako, kao kod Kaija i Lucije, izgleda da je ideja postala neranjivom, i ponovno bez

mane. Ona mora ostati mogućnost, ne smije biti na pozornici ili mora pobijediti.

Dok ravnateljev glas iza njih najavljuje nastup, Kai ulazi u dvoranu. Ni on ne čuje glas koji sada govori: - I pažljivo slušajte! Ako kod sebe imate nešto opasno, nešto kompromitirajuće, nešto što nitko drugi ne smije znati ili vidjeti, sakrijte to, dobro to sakrijte - jer svaki papirić, svaki dokument, svako pismo koje Kai u dvorani dotakne Lucia može vidjeti, sricati i pročitati! Uz pomoć magične snage koju on u njoj potiče ona sve vidi bez očiju, sve, bez iznimke!

Publika je dobra, Kai to već zna. Ona još vjeruje, još nije iskvarena. Poput pauna on stoji između redova, odabire svoje žrtve, vidi koga može uzeti, a koga ne, njegova pojava, njegova blizina, njegov sjevernjački akcent ih uzbuđuje, pogledi od njega prelaze na simboličnu ženu na pozornici, plavokosu ženu u svjetlu reflektora koja se nježno ljulja kao da je već sada pokreću tajne sile, koje kao da iza njezina mračna vela iz dvorane usisavaju imena i brojeve od kojih se sastojе. Je li to trik ili on znamenku po znamenku, slovo po slovo šalje kroz nevidljiv zrak, i - što bi bilo još gore - vide li ta dva čarobnjaka više nego što kažu, poznaju li i druge, mračnije tajne koje svi nose u sebi?

Straga u dvorani, u jednoj loži, sjedi žena iz Tatre. Kai će je ugledati tek kada priđe posve blizu, kada bude prekasno. Ona u loži ne sjedi sama.

- Ne srami se, čovječe, jednostavno ispričaj svoju priču! - Kažem to samome sebi, ovdje u Zaragozi, ili bolje rečeno, jednom mojem dijelu, inženjeru, onomu koji se uvijek želi opravdati. Kao iluzionist ne bih imao dug život! Kako je moguće da i ja vidim što se događa straga u loži? Glupo pitanje, i prekasno postavljeno. Kako je moguće da sam s njima otišao na put, da sam vidio ono što Kai nije ni primijetio; odnosno da je graničar Luciju ponizio, kako ja znam što oni misle? To je kao da Kai svojoj publici kaže kako to čini, a to je najgori oblik sramoćenja publike koji postoji, protiv svih pravila. To potkopava vjeru, kvvari užitak. Okrnjivanje je to, narušavanje reda, cesta u lošem stanju.

Ali sada se već nalazimo u loži. Ona nije sama, no najbolje je najprije pogledati u nju. Nemoguće je odrediti koliko joj je godina. Led, razmišljala je Lucia, no taj led nalikuje na staklo koje su Francuzi sačuvali u riječi za led, *glace*. Ova žena ne dozvoljava da je promatraju kako bi nešto o njoj doznali, njezina koža odražava pogled, misao koja se i dalje vrti oko nje zna da je bolje tako, jer ako bi popustila misli, bila bi povučena prema dolje, u ledeno podzemlje koje postoji ispod toga stakla. Ona je Snježna kraljica, tako su je prozvali. Iako to nikada neće moći izraziti riječima, Kai će kasnije primijetiti: ova žene pripada istoj kategoriji kao i Lucia, onoj savršena tijela, samo što je ovo tijelo posvećeno smrti. Ona promatra kako joj se Kai približava poput pauka koji iščekuje muhu. Obrača se čovjeku pokraj nje, on odmahuje glavom ne odobravajući, potom joj ipak pruža željeni papir, slegne ramenima ne želeći vidjeti što ona zapisuje, ne želeći vidjeti da ga daje mlađem čovjeku koji sjedi u loži iza njih. Ljudi u dvorani moraju se osvrnuti kako bi Kaija mogli slijediti dok se, obasjan svjetlom reflektora, približava njezinoj loži. Kada su on, žena i dva muškarca uhvaćeni u krug zraka reflektora, iz publike se počese širiti uzdasi kao u boksačkom meču kada nakon mnogih manjih borbi nastupi trenutak u kojem se pojavljuje šampion. Oni je poznaju, na trenutak su zaboravili na nju, ili je ona pripadala uzbuđenju večeri samo stoga što je bila ondje, ali sada više ne mogu zaboraviti na nju, sjedi ondje kao sleđena bijela lutka, njezini dragulji reflektiraju prateće svjetlo i zasljepljuju muškarca koji stoji ispred nje znajući da više nema povratka. Promatraju se netremice, ali nisu ravnopravni. Čujem iglu kako pada.

11

Lucia osjeća bol u njegovu oku, osjeća da je izgubila publiku. Njihov dah krenuo je u drugome smjeru. Kroz neproziran povež može vidjeti njegov obris otraga u dvorani. Svojim je tijelom zaklonio ženu u loži, no Lucia zna da ona sjedi ondje. Ona vidi da stariji čovjek pokraj nje, koji ima lice glumca u ulozi oficira, ne bi želio biti viđen. Drugog čovjeka ne može vidjeti. On je taj komu Kai sada pruža papirić.

- Lucia, čuješ li me? - Dvorana se okreće poput bika u areni.
- Lucia?
- Da.
- Ovdje imam... - Osvrće se. Lucia kao u transu odvraća glavu te nastavlja: - Bijeli papirić. - Bik zamumlja, govori sebi u brk, odmahuje svojom velikom glavom.

Vidiš li što stoji na njemu?

Ja stojim na njemu, ti stojiš na njemu. Misli ona, ali to ne smije kazati. On je napravio korak ustranu. Ona može vidjeti ženu, mladoga čovjeka iza nje koji se požudno nagnuo prema naprijed. On je plavokos, no u sebi ima nešto cigansko. On uživa.

- Od muškarca je...
- Da... ne...

Ako ne vjerujemo u natprirodno, a takav je dogovor, u što onda vjerujemo? On ima svoju šifru kako bi joj priopćio da neće uspjeti, da mora razmisliti kako će se izvući. Može joj dozvoliti da kaže što stoji na papiru, ali ona to ne smije reći.

A znam li ja što na njemu stoji? Da, ja znam. Lucia može pogađati. Nećemo joj kazati. Dumas, *pčre et fils*, ismijavaju mi se. No nitko u dvorani ne zna što piše. Nitko osim žene koja je to napisala i Kaija koji to čita. Moć, ako to tako želite nazvati (ja ne želim), koju imam jest moć čovjeka koji sam u razredu nešto zamišlja. Zamišljanje je donošenje odluka. Osim toga ne mogu ništa. Lucia ukočeno stoji okrenuta prema grupi u loži.

- Nema broja...?
- Ne.
- Riječi, vidim riječi.
- Da.

Počinje drhtati. On se polako okreće, a ona čini jedino moguće.

- One su... veoma jake...

Potom pada, na način koji je svojstven samo akrobatkinjama, kao u usporenu filmu. Beskonačno polagano njezini se udovi svijaju, skutrila se u samu sebe, na istom onom daščanom podu po kojem je maloprije puzao poniženi stari klaun raspada se nešto što je netom bila uspravna žena pretvorivši se u drščuću piramidu, koja se nastavlja smanjivati u ženu koja naposljetku leži na pozornici posve tiho, a kosa joj je na glavi spretno prebačena prema naprijed tako da obasjana reflektorima sja tamnozlatnim sjajem.

U dva koraka Kai je pored nje, podiže je, paun s paunicom na rukama. Polako je spušta. Ona stoji kao da u zraku koji je okružuje mora potražiti ravnotežu. Bik mumlja. Zatim se brzo okreće prema prvom redu kako bi svjetlo na trenutak bljesnulo u svim njegovim šljokicama, ščepa dokument iz ruku nekoga tko ga je držao spremna, odlazi do prolaza u sredini dvorane i pušta Luciju da govori; ime, brojeve, starost, visinu, boju očiju. Svi mogu vidjeti da je to točno, točno je, a oni u navali vike i aplauza odlaze, još se jednom vraćaju, smiješe se, klanjaju, gotovo plešu na zvuk bijedna orkestra.

Publika nastavlja pljeskati. Lucia je skinula povez. Kai je upitno promatra, ona kima glavom. Imaju naviku, ako je aplauz dovoljno snažan, još jednom odvojeno izaći na pozornicu, Lucia izlazi posljednja. Čuje aplauz i u polumraku iza pozornice prolazi pokraj Kaija. Potom stoji sama obasjana svjetlom, kao da može živjeti od ovoga glasnog, provincijskog pljeska te odlazi prije negoli se počne stišavati. Ne vidi Kaija iza sebe i odlazi u garderobu.

Vrata su otvorena, ali njega nema. Prerano je da bi bila sigurna, no ona zna. Otišao je. Uputi se natrag prema pozornici na kojoj je sada pjevač i iza kulisa promatra dvoranu. Loža je prazna, nestali su i žena i njezini pratitelji. Želi povikati njegovo ime, ali ne može te krene u potragu za izlazom koji vodi prema gledalištu. Kad ga je pronašla, u svojoj odjednom smiješnoj haljini, zalutala je poluokruglim hodnicima sve dok nije došla do lože. I njezina su vrata otvorena. Promatra pohabana sjedala, publiku vidi sa stražnje strane, izvrnut svijet koji pospješuje njezin strah. Ne primjećuje cedulju koja se nalazi ispod jedne stolice. Trči nazad, traži ravnatelja, ne pronalazi ga, prolazi pokraj svoje garderobe te ulazi u susjednu,

klaunovu garderobu. Lopta, prevelika i žuta, nalazi se posred sobice; visoke, nezgrapne cipele naslonjene su na stari kovčeg, ali čovjek u dugačkoj košulji od flanela, koji pred zrcalom skida šminku, zapravo je stara žena.

12

Kai nije pružao otpor kada su dva muškarca preko njega bacila tešku, tamnu krpu, sve se prebrzo odvijalo. Uspio je vidjeti da to nisu bili muškarci iz lože, no više od toga nije znao, osjećao je samo peckav, omamljujući miris krpe i dugotrajna padanja koje kao da nikada neće prestati, čak ni onda kada ponovno bude svjestan što se događa. To je bilo točno. I u autu je nastavio padati, a više nije bilo moguće odrediti vrijeme u kojem se to odigravalo. Sada je ležao u jednoj sobi, nepomično, i dalje je padao, no iako nije mogao odrediti mjeru u cjelokupnome vremenu u kojem se to događalo, postojale su razlike u padovima. Dok je polako padao, kroz glavu su mu proletjele druge brze slike, a neke od njih slijedile su silu težu drukčiju od one kojoj je sam podložen; ono što ih je privlačilo nalazilo se postrani, čak iznad njega, te su mu padajući prema gore prepriječile put, uslijed čega mu se povećavala vrtoglavica, a time i strah. Vidio ih je i dok je imao zatvorene oči, rukama stegnuvši rub kreveta. Put, zavoje, svjetlost Tatrinih farova, koja je bila mnogo veća negoli je izvana izgledala. Nije sjedio sam u njoj, stisnut između dva muškarca, ali i ona je proletjela njegovom slikom onako kako je već sjedila u autu kada joj je prišao, s istim pogledom kao u kazalištu. I ona je sjedila između muškaraca, no bila je slobodna. Koliko su se dugo vozili? Sjećao se tame, svjetla, tame, svjetla, ali nije bilo redoslijeda. Sada vidi sebe, uz rub ceste, ponižena, kako povraća, a kasnije, u mraku, kako čuči dok ga netko cipelom lagano udara u slabine. I smijeh, no njega je samo vidio, a ne i čuo. Ona se nije smijala. I nije ga vidjela kako čuči pokraj puta; zatvoren oblik auta u polumraku. Put, površina ceste, jednom se rukom oslanjao na nju kad se prevrnuo. Sivilo zgrudana šljunka, miris asfalta koji je djelovao oštro, neravno, loš put, pješćana uleknuća na kojima bi trebao biti asfalt, opasan rub ceste, *cuestas irregulares*. Šume, crna

masa. Snijeg? Da, ali mnogo više, ne ondje gdje su se vozili. Ogoljeni obronci prekriveni snijegom, veoma daleko. Crnogorične šume poput vojske. Planinski grebeni, ne odveć visoki, sve udaljeniji, obavijeni maglom, jedan manje oštar od drugoga. Nije jeo, on nije jeo. Samo je nešto popio iz čaturice, mlačno i gorko. Zatim je iznova povraćao. I spavao. Ili sanjao Luciju, no veoma daleko, nedostižno. Čovjek koji mu je dao cedulju vidio ga je kad je, porugljivo i odbojno, ušao u auto. Drugi je čovjek spavao. Ili nije, no imao je zatvorene oči. Bio je star, mogao je biti glumac. U kazalištu, s velikim, sjajnim očima, sada sklopljenima. A ona nepokretna, poput lutke. Samo je jednom pogledala u njega, kao gore na trapezu, prije skoka. Pogled koji mjeri udaljenost, razliku između padanja i hvatanja.

Ravnina, potom ponovno šume. Put koji sam od sebe nastavlja teći tragajući za dubinom doline, obrisi brežuljaka, prirodni trag koji prate životinje prije no što je nastala cesta, mjesto izvijenog dijela kao nužnost prirode, put koji se iznad sebe penje, koji prolazi pokraj sebe poput zmije. Put traži rijeku koja postaje most koji postaje put. Obris čovjeka za upravljačem. Crna ramena, crni vrat, ruke na volanu, svjetlo kontrolne ploče, poklopac motora, potom iznova cesta, sada jureći u drugome smjeru, iz kojega su došli, u daljini uska, sve se više širi, proleti s obiju strana proizvodeći šum. Zatim iznova spavanje, glasanje gusaka? Glasanje gusaka, potom utihne brujanje motora, ili je samo postalo tiše. Glasovi. Njegov jezik koji ipak nije njegov jezik. Druga glazba. Pogrdna, za njega je, govori o njemu, on to zna. Šljunak, vrata, hodnici, ništa više, nitko nije kod njega. Očima mjeri sobu. Visoka je, s dva golema prozora. Čuje viku, potom drugi glas koji zove, pucanj, iznova vrisak. Tišina, koraci, san. Pokušava misliti na Luciju, ali pomisao na nju blijedi koliko god ispružio ruku. Nije to njegova ruka. Sada bi najradije razmišljao o sebi, ali ne može. Kada to ponovno poželi, svjetlo je drukčije, ne, sada ima svjetla. Pokraj njega nalazi se tanjur s voćem i čaša vode. Želi se uspraviti. Soba se počinje vrtjeti. On sklapa oči, a kad ih ponovno otvara počinje fiksirati voće. Posve je mirno. Polagano, ah, toliko polagano ispruži ruku i slijedi neobičan instrument na putu prema najvećem komadu voća, jabuci. Iza toga nešto svjetluca, a na krajnjoj točki njegova pogleda, nad stražnjom stranom njegove ruke, ugleda koljeno. Upućuje pogled prema gore kao da biva podignut te susreće

onaj staroga čovjeka. Pogled u njegovim očima nije neprijateljski, u njemu ima nešto samilosno.

13

Lucia se zaustavlja na vratima, stara se žena osvrće i primjećuje paniku na njezinu licu.

- Što se dogodilo, mogu li ti pomoći?
- Mojeg supruga nema.

Stara žena sada zna da Kai nije otišao nakratko, već da ga nema. Dogodila se nesreća, to postaje odmah jasno, očigledna sudbina. Ona ustaje, uhvati Luciju za ruku i s njom kroz hodnike odlazi van. Žuti auto je nestao, Kaijev i Lucijin još stoji ondje probušenih guma. Tek sada Lucia počinje plakati. Klaun je vodi natrag unutra, daje joj nešto za piti.

- I što mi je sada činiti? Moram obavijestiti policiju.
- Radije ne. Je li to bila ona žena?

Lucia kimne.

- Zovu je Snježna kraljica.

Lucia ponavlja ime. Neobično ime ostaje visjeti u zagušljivoj garderobi, između klaunove maske, praznih cipela. Iz njega se širi prijetnja. Još jednom ponavlja ime ispunjena nevjericom i bijesom, ustaje i kaže da nešto mora učiniti.

- Učinit ćemo nešto.
- Zašto ga je povela sa sobom?

Već i samim pogledom na staru ženu počinje je obuzimati mir. Ona ima široko lice u kojem se skriva neobično blaženstvo, zaliha

mudrosti. Blaženstvo, mudrost, to su puke riječi. Ta je žena snažna.

- Zašto?
- Jer je htjela. Ona ima veliku moć na području na kojem živi. Ovamo ne dolazi često, ali je svi poznaju. To mora biti banda. Dvorac, negdje u smjeru Istoka, u šumama. Već ćemo ga pronaći.
- Banda! Ja ne vjerujem u bajke.
- Griješiš.
- Molim?
- Jer ne vjeruješ u bajke.
- Zašto?
- Jer se mnoge stvari mogu objasniti pomoću bajki.

Bajka je samo plijesan stvarnosti. Travestija, apologija, plijesan, bolest, karikatura. Klaun o svemu tome razmišlja manje-više istodobno i ništa ne govori. Ona mrzi bajke, ali to nije razlog da u njih ne vjeruje. Još ću se vratiti na to.

Lucia pogleda staru, debelu ženu ispred sebe. - Otet je - kaže tiho, kao da time može prisegnuti trenutku.

Što se mene ovdje u Zaragozi tiče, obećao sam da se više neću miješati, ali to, naravno, nije moguće. Bajka, travestija, apologija, shvaćam što ona želi reći, ali ja to nikada ne bih kazao na taj način. Ona to, uostalom, i nije kazala, pa nisam lud. Ali ako me to jednom budu pitali? To će me stajati jedan kilometar. A kada više ne budem znao što dalje, hodat ću po razredu gore-dolje i pušiti. Ducadose, ali ne uvlačim dim, inače bih već bio mrtav. Deset Ducadosa čini jedan kilometar, ne pitajte me kako sam to izračunao, iako znam odgovor. Napokon, u tim stvarima mogu biti precizan. Kako je moguće priču započeti s "bio jednom" kad se ne zna odgovor? Nizozemski mi ovdje uvijek pomaže, to je produhovljen jezik. *Sprook* je, bajka, ono što se govori, ispriповijedano uz pomoć jezika. Dakle, preneseno u jezik. *Sprooc* kažu na Jugu, ondje gdje su sada Kai i Lucia, a to jednostavno znači: ono što netko kaže, njegov jezik, njegove riječi, govor. *Sprooc*, *sproke*, priča, pripovijetka, a ja sam ih čak i vidio, ondje, na trgovima, *sproocsprekerse*, kazivače bajki, jer tako se

zovu. No dobro, značenje se lijepi na sve, a sada to znači nešto što se još pripovijeda, ali što je neistinito, jer ne može biti. Što je istinito i kada? Čovjek s umjetnim srcem Hoffmannova je bajka, iako se zove *Erzählung**. Čovjek na mjesecu? Prije petsto godina to nije bilo moguće, no tada je bilo uobičajeno usmrtniti papu. Papa sa smješkom, odvratno ime koje su smislili za njega, a na toj je funkciji mogao ostati samo trideset tri dana, onoliko dana koliko je godina živio Krist. Potom je ubijen, ili je to bajka?

* njem. priča

Bajke iz tog vremena današnja su stvarnost, i obrnuto. No, ovako neću moći nastaviti. Što je bajka? Intenziviran oblik pripovijedanja, kada je dobar, a ne kopija, već intenziviran oblik zbilje istrnut iz svoje spore kronologije. Uostalom, pogledajte Andersena koji najčešće odmah počinje s eksplozijom: "Sad me dobro slušajte!" Najradije bih sa ženom razgovarao o razlici između priče, zbilje i bajke, ali to sada nije moguće jer se ona nalazi u njoj, u ovoj *sprooc*. A ja ne, iako ponekad tako izgleda. Bajke se ne smiju prekidati, Tiburón, pogotovo ih ne smiju prekidati oni koji ih kazuju. Evo ti ga opet, isto kao nekada na Colegiju*. - Gdje ti je glava, Tiburón? Gospodo, ono što vidite ondje u klupi jest tjelesna prisutnost našega prijatelja Tiburóna, ali njegov je duh drugdje. - Podrugljiv smijeh, ali na njega sam već bio naviknut. Čudo božje da sam završio u Delftu, premda su ondje smatrali da se uvijek odveć udaljim - ta mi se riječ jako sviđala kad sam je jednom shvatio - te da prečesto zalazim na stranputicu, i to ja koji sam studirao cestogradnju. Pa ipak, što sam ono pročitao o Diderotu? *Umjetnost digresije intuitivno je približavanje složenosti zbilje*. Ali što je to zbilja, i povrh toga, ja nisam Diderot. Ne, ovdje još nisam završio.

* španj. škola, koledž

- Idemo - reče stara žena dok se približavala Luciji. - Idemo ga tražiti i pronaći ćemo ga. Skini tu svečanu haljinu, spremi

kovčege, otiđi po honorar i nemoj ravnatelju ništa reći, jer on je jedna glupa svinja. Ako mene pitaš, on već odavno zna i ne želi biti umiješan u to. Strah ovdje ima bolji opticaj od novca.

Opticaj, opticaj, razmišljala je Lucia, kojoj ta riječ bijaše strana.

- Na put - reče klaun odjednom dosta strogo želeći rukom obaviti Lucijina ramena jer je prema njoj osjećao toliku samilost. No, Lucia bijaše previsoka, a klaunovi žive od milosti svojega nesavršenstva. Kada su stajale jedna pokraj druge, žena sa širokim, otvorenim licem nije dosegala ni do Lucijine lopatice.

Na put - ponovi još jednom - idemo lunjati. - Lunjati, skitati se. Taj klaun često je u kazalištima na Jugu puzao za svojom velikom, žutom loptom.

14

Kai je imao tri pitanja za starog čovjeka koji ga je tako ljubazno pogledao; gdje se nalazi, zašto je ovdje i kada može otići. I dobio je odgovor. Nalazio se u dvorcu koji se naziva Hotel, kod Snježne kraljice, i moći će otići kada joj više ne bude potreban.

- Ovo nije hotel - kazao je Kai.
- Ne, to je točno - odgovori čovjek koji je rekao da se zove Ulrich.
- Ulrich - reče Kai - nitko se ne zove Snježna kraljica.
- Da, ako je tako zovu. - Tomu se nije moglo prigovoriti.
- Zašto?
- Jer tako izgleda.
- Ledena kraljica bi bilo bolje.

Ulrich je uzdahnuo.

- Gdje je Lucia?

- Dobro je.

To je zazvučalo kao laž. Vrata su se otvorila i ušao je mladić koji mu je dao cedulju. Pomilovao je Ulricha po kosi te kazao: - Dobro jutro, Tata.

- Dobro jutro, Floris.
- Je li te već pitao gdje se nalazi, zašto i koliko dugo mora ostati?
- Da.
- Isto to sam i ja pitao. O Bože, još ima svečanu odjeću na sebi. Što si rekao? Da smo banda, da živimo od šverca i ucjene, korupcije, prijevare i izdaje, da odavde nikad više nećeš izaći osim u ležećem položaju? Pazi! Nevjera se kažnjava smrću, a ovdje si zbog svoje dražesnosti. Već te primijetila kad si stajao uz cestu, a u kazalištu je više nije bilo moguće zaustaviti.

Pogledao je u Kaija.

- Je li on to rekao? Zasigurno nije: Ti si čovjek koji ima budućnost. Nikad više nećeš morati obmanjivati glupe seljake. Ja sam tvoj prethodnik, stoga te ne volim. Ulrich je moj

prethodnik, stoga me mrzi. Ali Ulrich je star, zar ne, Ulrich? Star i odbačen, još ga se koristi za savjete. Uvijek se protivi, kao i sada, ali ne kako bi mene razveselio. Zapravo, zbog čega, Ulrich? Ganula te zlatna kosa i mlada sreća? Ja ne govorim taj gnjusni jezik, no Ulrich je dobar u *brigovanju*. On se rado skrbi, kažemo mi. I to je sasvim lijepo. Ali Ulrich *briguje*.

Kai se pokušava uspraviti.

- Zašto sam ovdje? - upita. Dva lica stopiše se u jedno, on osjeti kako ga stišću o onaj krevet. Jedno novonastalo lice pretvorilo se u uznemirenu masku. Izražavala je sve istodobno; bijes,

nepovjerenje, ljubomoru, sućut. Ali kada je govorila, imala je samo Florisov glas.

- Postaviti dva puta isto pitanje je glupo. Ovdje si kako bi se svidio. Za pola godine imat ćeš manire kurve, isto kao ja. Onda sam sebe nećeš prepoznati.

Kai ga nije čuo, jedino je čuo zvuk njegova glasa koji ga odvlači, nekuda gdje ne želi biti. Još je jednom pitao zašto je ondje.

- Zar uvijek znaš zašto se negdje nalaziš? Pa i ja sam tu.

Miluje Kaija po kosi. On odvrća glavu i vidi sobu kako se njiše.

– Ja se ne bih uzrujavao zbog toga. Ne bi znao gdje si i kad bi bio pet kilometara dalje. Ovdje si zato što si toliko lijep.

Maske se razdvajaju. Sućut se naginje naprijed, no poruga se podiže tako naglo da je više ne može vidjeti.

- Sve će se srediti - kaže Ulrich.
- Nemoj *brigovati*, Ulrich. Neće se sve srediti. Ovo je treći krug pakla, odavde nikada više nećemo izaći, a ni on. Jer, razmisli čudotvorce - i ogorčeno lice ponovno mu se nađe posve blizu - sada još ne možeš učiniti ništa, ali kada naš ljubavni napitak prestane djelovati, nemoj pokušati pobjeći, jer inače ću ti ovo do kraja zabiti u grkljan.

Kratak, sjajan, izrazito oštar nož zaobljene oštrice posve nepomično visi nad njim. Kai sklopi oči.

- A kad ga možemo oprati? Zaudara na luk.

Začuje se drugi glas. Prve riječi koje čuje djeluju kao da se razbija staklo, pojedinačne krhotine koje padaju na kamen.

- Pusti ga da spava.

Ostaje samo taj zvuk. Zasebne riječi nestaju, jedino zvuk ostaje visjeti, visoko i neobično, kao da netko vlažnim prstom prelazi po rubu čaše.

15

Noć koje se Kai ne sjeća urezala se u Lucijino pamćenje. Nešto je čvrsto utisnuto u tu riječ, to je doista tako. Pamćenje nije uvijek mekana masa koja se želi razliti. Klaunov auto nalikovao je na kola s platnenim krovom, jedino je još nedostajao konj, ali nije bilo sigurno je li njezin motor ipak bila životinja. Prije no što su krenule morala ga je nagovarati i preklinjati. Kasnije se Lucia pitala kako je stara žena znala kamo ide, i dobro je da je to u tom trenutku nije pitala, jer klaun nije imao pojma. Na Istok, više od toga nije znala.

Straga, u vozilu, nalazio se madrac, pokraj njega klimao se kovčeg s cipelama i kariranim odijelom, žuta lopta besmisleno se kotrljala amo-tamo. Zajedno s Kaijevom i Lucijinom prtljagom kola su bila dupkom puna, i polagano su se uspinjala jednim brežuljkom. Vani bijaše tiho, prometa gotovo nije bilo. Povremeno su vidjele mjesec i skupinu zvijezda, potom su ponovno nebom prolazili brzi i dugi, tamni oblaci, hitajući prema svom cilju. Drukčiji oblaci, razmišljala je Lucia, mlađe i gipkije vrste nego oni na koje je bila navikla. Njihovo brzo prelaženje bacalo je na krajolik sjene koje su u trenu nestajale, doimalo se kao da se stijene polako spuštaju na cestu, visoka stabla nadvila su se nad auto, ukoso i prijeteći, pomicalo se sve između čega su se kretale. Zaustavile su se kasnije tijekom noći, kada je mjesec obasjavao jedno otvoreno mjesto. Stara žena morala je poznavati ta mjesta, jer je auto odvezla iza grmlja kako ih se ne bi vidjelo s ceste. Tek je sada doista zavladała tišina, totalna, apsolutna tišina koja pripada odsutnosti drugih ljudi i uslijed toga priziva predodžbu vlastite odsutnosti, pa se čini da vlastito postojanje postaje upitno.

Ovako tiho moralo je biti prije nego su postojali ljudi, razmišljala je Lucia. Stara žena upalila je petrolejku, izvadila kruh i malo sira, pa su šutke jele. Potom je otišla, a Lucia ju je čula kako mokri, no sve to ne bijaše neobično, mnogo neobičnija bila je tišina koja se iznova širila nakon svakog pokreta, koja je postajala snažnija uslijed

nepoznatih i neočekivanih šumova, jer za nekoga tko je stalno stanovao u gradu oni, usprkos činjenici da su šumovi, upravo intenziviraju tišinu.

- Dođi, idemo spavati - reče klaun. Izašle su iz vozila i popele se straga u prtljažnik.
- Ničega se ne moraš plašiti.

Znala je da Lucia sada misli na Kaija, no upravo je u tome bila stvar, bila je u zabludi. Lucia je pokušavala misliti na njega, ali joj nije uspijevalo. To je bila prva noć nakon mnogo godina koju će provesti bez njega. Osjećala je to poput boli, nešto joj je manjkalo, a misao koja je pripadala tom dijelu koji nedostaje nije se htjela odazvati. Jednostavno si nije mogla predočiti gdje se on sada nalazi i o čemu razmišlja, a time je iz njezinih misli nestala svaka predodžba o njemu. Nije ga bilo, tišina i tama nisu ga vratile. Ženu pokraj sebe osjetila je poput nečega velikog i okruglog, nečega što se sastojalo od topline i daha, daha osobe koja spava. To veoma smiruje, jer se doimlje kao da je ta osoba povezana s morem, a time i s mnogo većom, neimenovanom kretnjom.

Ni izdaleka svi ljudi ne znaju što je svijet, no u svakom slučaju svijet je sat. Kod mene u Zaragozi sada je također večer. Onaj tko želi može ovo preskočiti, priča se nakon ovoga nastavlja. Nemam običaj raditi navečer, samo večeras nije moglo drukčije, temperatura je iznosila gotovo četrdeset stupnjeva. Upravo sam se na tren popeo na krovnu terasu škole. Zvijezde se u gradu uglavnom ne mogu tako dobro vidjeti, no večeras sam ih jako dobro vidio, iste one koje Lucia vidi kroz prljavo staklo stražnjeg prozora kad otvori oči i kad nema oblaka. Baš dobro da ne zna ono što ja znam, da ima više zvijezda nego zrna pijeska na svim plažama svijeta, i da mnoge zvijezde imaju i svoje planete. To bi je bilo preplašilo, isto kao i glasanje sove koje ne poznaje. Ono nalikuje na glas lualice. Šuškanje, grane koje se lome, ali žena pokraj nje i dalje mirno diše. Naposljetku je ipak utonula u san, a sada se čini kao da i moja knjiga spava. Možda se toga pomalo i plašim, nalazi se preda mnom na stolu i tiho šumi i diše, polako bubri, a potom se ponovno smanjuje, poput onih dviju

žena koje na madracu leže jedna uz drugu u onoj crnoj šumi, poput Kaija koji je bez svijesti prevezen u Tatri. Samo sam ja budan. Možda i ne postoje čitatelji, stoga mi dopustite malo oduška. Morao bih, naravno, biti malo stroži prema sebi, ali noć nas čini blažima. Povrh toga, tko čita moje knjige? U Španjolskoj me nitko ne poznaje, i premda ih moj nakladnik ne odbija, naklada je uvijek neznatna.

Smatram da to nije tako strašno. Doduše, ja želim pisati, ali ne želim živjeti kao pisac, ne znam kako bih se izrazio. Ne vjerujem da ću ostaviti traga, vjerujem samo u mozganje, u ono što sam nekada kao dječak već nazivao mišljenjem, a da to nije imalo veze s mišljenjem, u krajnjem slučaju s meditacijom. Biti potišten znači misliti naglas. Bajka kao intenziviranje stvarnosti? Ali stvarnost je tako sklizak pojam. Ako je cesta stvarnost, što je onda ljudski san u autu na toj cesti? Sve polazi od nas i vraća se k nama, a u tom je smislu san isto toliko stvaran koliko i rupa na cesti koja te budi iz sna, no što je rupa doli nešto što nije?

Pisanje se sastoji od uvijek istih pitanja, a čini se da se filozofiranje sastoji od uvijek različitih odgovora; to je inventura odgovora. Što čini onaj tko piše bajke? On si olakšava posao, on ne intenzivira zbilju, on je izobličuje, dopušta joj da čini stvari koje ne smije. On, dakle, ne postavlja pitanja, samo nudi odgovore, pogrešne odgovore koji ne mogu biti istiniti, a time vrši nasilje nad stvarnošću, to je intenziviranje. Bajka se, dakle, mora čitati velikim očima, na kraju krajeva moguće je da izobličenosť razjasni *oblik*. Ali još nisam završio sa zbiljom, stoga nemam volje da je kopiram, neka to čine drugi; napokon, svatko ima svoju zbilju. Bez obzira govorite li o bojama ili protjecanju vremena, vi ste oni koji to govore. Ništa nije u redu, toliko sam naučio od Spinoze i Humea, a to nije imenovanje, to je hodanje sa štapom, to čine svi Španjolci. Zato i imamo samo derivate filozofa, a ne istinske filozofe. Ništa nije u redu, mi smo stvarni i istodobno želimo kazati što stvarnost jest, poput sjene koja se obraća vlastitoj sjeni.

Šulja li se oko auta kuna, možda lisica? Šuštanje oko ravnomjerna disanja dviju žena. Smrtni krik jedne male životinje, trag među lišćem, sve te stvari koje više ne poznaju na Sjeveru, no za koje ja još znam s mojom polupraznom kutijom Ducadosa i mojim nedovršenim mislima. Auto stoji poput crkve koja je stražnjicu

okrenula prema Istoku, prvo svjetlo skida tamu s dva lica, sja po Lucijinim zatvorenim kopcima. Ljepota i nevinost, takvo što, naravno, ne postoji. - Ne vjerujem u bajke - kazala je. Netko bi joj trebao objasniti da netko tko izgleda poput nje mora završiti u bajci. I savršena ljepota je izobličena, a stoga i oblik sudbine. Moj stari prijatelj Webster, drugo nemam ovdje, no on je tu. *Fairy tale, a tale relating to fairies. Fairy, fata, doslovno afate, iz latinskoga fatum, sudbina. Jesam li se sad udaljio od kuće ili sam joj sve bliže? "Imaginarno biće u ljudskome obliku." Tri žene, tri vile? Dvije dobre, jedna zločesta?*

Odjednom se Lucia uspravi i ispusti krik. Prikaze od magle, koprene, krpa, bijelih i sivih, s rukama i licima, šuljaju se uz automobilsko staklo. Osjeća ruku žene koja miluje njezinu i pogleda u lice koje vidi iste stvari kao i ona, ali se smiješi.

- Što je to?
- To su snovi drugih ljudi. - Smije se. - Gledaj - kaže - to je to - pa se začuđujuće brzo uspravlja. Vani rukama prođe po listovima sve dok joj se nisu smočile. Njima protrlja lice. Lucia promatra gustu maglenu paru koja se obavija oko drveća i rukama prođe kroz travu.
 - Krenuli su put kuće i ostavljaju vodu za nas - reče klaun i nasmija se.

16

Ponovno se probudio. Ovaj put nema nikoga. Podiže ruku uvis, a ona se sada jednostavno pokreće kroz prostoriju. Prestala je njegova blesava glavobolja. Razdanilo se, hladno svjetlo dopire izvana, ocrtava sobu, visoku i praznu. On ustaje, polagano, iznova gospodar vlastita tijela, te kreće prema jednom od dvaju golemih prozora. Na debelu sagu ne može čuti svoje korake, nema ni dodatnih zvukova. Sve djeluje napušteno. Kroz prozor vidi drugo krilo zgrade u kojoj se nalazi i koja je zacijelo veoma velika. Dvorište popločeno prepečenom opekama, zatvorena vrata u praznu zidu,

straga šuma, gotovo bez lišća, neke grane još imaju prljavožute, blijede listove. Iza prozora u drugom krilu ništa se ne pomiče. Razmišlja o Luciji, ime izgovara naglas i preplaši se. Potom ime izgovara tiše, ali njemu pripada netko tko se ne želi pojaviti. Tiho hoda kroz sobu, vidi se u zrcalu, ide dalje, opet se vraća i počne se promatrati. Nalikuje na sebe. Kad mu se jedna ruka pomiče, čini to i druga. Takve stvari veoma su uobičajene, jedino što se njemu to nikada nije dogodilo; dakle, to sam ja, razmišlja, a kako u zrcalu vidi da je još odjeven u kazališni kostim, pogleda prema dolje, prema nogama i rukama i primijeti da izgleda luckasto. Skida ga žurno i posramljeno. Pokraj zrcala nalaze se poluotvorena vrata. Oprezno krene prema njima. To je kupaonica. Ne ulazi odmah, najprije pipa vrata sobe u kojoj je spavao. Vrata su zaključana, no to ga ne plaši, upravo mu odgovara, kao i tišina te odsutnost misli. Osjeća se kao da on kupa nekog drugog. A tog drugog boli oko. Pušta vodu da teče, pomiriše bočicu koja se nalazi na rubu kade i u vodu nalije malo tekućine boje meda. Potom ulazi u vodu. Nakon što je legao rukama počinje praviti valove kao da će se na njima ljuljati. Tek nakon dugo vremena izlazi iz vode, osuši se velikim ručnikom koji ondje visi te uđe u sobu. Malo se smračilo. Na stolu pokraj kreveta nalazi se tanjur sa sirom i voćem. Isprva mu se čini neobično da jede nag, zatim sjedne na krevet i počne jesti. Kada je završio s jelom, začuje - kao da je netko spreman čekao - lagano škljocanje brave. Ne podiže pogled, jer zna. Osjeća hladne ruke na svojim ramenima, osjeća kako nokti u njegovu leđnom mesu oblikuju križ, slijedi naredbu samo jednoga prsta koji ga okreće kao nešto što se može okrenuti te sjedne preko puta njega, netko jednake veličine. Njezine oči klize po njemu kao po karti generalštaba, a njezine ruke, ne, prsti ih slijede. Istražuju izbočenja, zavoje, mišiće, šupljine. Prostor između njegovih prstiju i njihovu dužinu, površinu njegovih noktiju. Cijelo vrijeme on hini da je ne vidi. Prsti i oči putuju odvojeno, susreću se, opraštaju, izbjegavaju, kreću se zaobilaznim putem, zaustavljaju. Čini mu se da ranije nije imao tijelo. U sobi postaje sve mračnije. Dugo se ništa ne događa, zatim ga lagan pokret gurne prema natrag, ustranu, podiže mu ruku, pogne šiju. I tada, kao da su dostignute prirodne granice tog istraživanja, a da on to nije shvatio, ona leži u njegovu naručju, lomljiva je i od najtvrdjeg stakla. On je

progoni kao što ona progona njega, nešto u njoj, nešto što bi trebalo biti popraćeno najglasnijim vrištanjem, no on zna da to nije moguće, sve se odigrava u staklenoj, neslomljivoj tišini; usprkos tome na kraju se doimlje kao da se ona lomi, puca poput stakla, umire. Samo, tom lomljenju nema kraja, ono se ponavlja, nečujan ton sad je viši, lomljenje oštrije, kao da će netom, kada ustanu, morati pripaziti da ne stanu na krhotine. Njegovo tijelo sve više postaje nešto što on ne poznaje, nešto što samo postoji zbog sebe i čemu ne pripada misao, nešto što funkcionira, što se poput pravih stvari, poput nje jednako tako može umoriti. To izaziva požudu, ali ona je produkt koji sam sebe troši u trenutku nastajanja, tako da u sve mračnijoj sobi postaje hladnije, sve dok se ne počne doimati da je njegovo novo tijelo izdubljeno nožem, da je svaki tajnoviti kutak, svako mjesto koje se smatralo beznačajnim uslijed toga iscrpljeno i iscijeđeno, a da on i dalje leži prazan poput oderane kože. Ona se uspravlja nad njim, a on prvi put vidi ženu, koju je ovoga poslijepodneva vidio tisuću puta, kako prolazi, odsutna, goneći ga, odmičući, prisiljavajući, kao netko stvaran, no jednako ispražnjen poput njega te još zatvoren i nepristupačan. Nije pomoglo, razmišlja Kai, ovdje samo pomaže klanje, lomljenje, a ona reče, uspravno sjedeći, poput svjetleće, ukočene slike u tami: – Mi smo se *ujedinili*.

- Ujedinili?

Ne razumije je. Sada uistinu izgleda kao da se smije. Ona svija kažiprst na lijevoj ruci, potom na desnoj, pa te dvije kuke zakvači te ih počne potezati kao da se nikada neće razdvojiti.

- *Ujedinili* - kaže i nestane, nečujno kako je i došla.

On čeka na tiho škljocanje brave koje ga ponovno ostavlja sama.

Bijaše jutro. Maglene su koprene nestale i svoje duhove povele sa sobom. Kao i svi ljudi koji se bude u tuđem okruženju, Lucia je

počela zbrajati svijet, a budući da to zapravo nije moguće - hladnoća i ruka žene koja pokraj nje spava i stabla iza automobilskog stakla i posljednje misli prije sna - zbroj je jednako dug kao sam vidljivi svijet, a njemu valja pribrojiti i stvari koje nije moguće vidjeti. No izgledalo je ovako: visoki vrhovi stabala kroz ona dva mala stražnja stakla, plavo nebo, klaunova velika žuta lopta, klaun, koji se probudio i koji je sada, jer se razdanilo, imao plave oči koje su je ljubazno gledale. Skinuo je pokrivače, otvorio auto, zagazio u travu, pjevušio, i upravo kao prošle noći rukama je prošao kroz lišće i travu te lice protrljao hladnom, bistrom vodom. Lucia učini isto.

Još bijaše veoma hladno, no unatoč tomu napravile su nekoliko plesnih koraka, malo pjevale i osluškivale odgovor ptica, tresle grane i nazvale to tuširanjem, odlazile sjediti između otvorenih stražnjih automobilskih vrata kako bi nešto pojele. Lucia, koja je morala biti tužna, zapravo je to i bila, samo manje negoli je vjerovala. Prisutan je bio jedan drugi osjećaj koji se nije smio imenovati i koji je više pripadao cvrkutu ptica, budalastim plesnim koracima koje su napravile i ženi koja je ondje sjedila toliko samorazumljivo i puštala da joj na kruh kaplje debeo sloj zlatna meda.

Sada su trebale krenuti u potragu za Kaijem, ali činilo se da Lucijina nova prijateljica misli kako će svaki dan ostati prazan poput zraka iznad njihovih glava te je nešto čeprkala po autu.

- Uvijek osjetim kada je nešto u blizini - reče - pođi sa mnom, ponesi ovo. - I dade Luciji dva duga komada drveta koja bi zajedno s tankim štapovima koje je ona nosila, kad stignu do vode, trebala tvoriti štap za pecanje. Sunce se malčice uspelo, sunčana mjesta pojavljivala su se među mrtvim listovima; zmija, vjeverica, jazavac, zec, vepar, kukac, sve je bježalo i virilo kroz grmlje da otkrije što će se to ondje dogoditi. Iznad njihovih glava pojaviše se dvije vrane koje su vodile otmjen, ali zlovoljan razgovor, i koje su oko njih nastavile letjeti u lepezastim krugovima te promatrale kako su dvije žene od pet štapova načinile jedan, kako su sjele na širok panj pokraj jezera i u jednom satu ulovile četiri sjajne pastreve koje su se koprcale.

Žene su potom jedna drugoj ispričale svoj život, a to vrane nisu razumjele, primijetile su jedino da je priča starije žene trajala kratko, a mlađe veoma dugo. To su zakoni, pozna ih svatko tko malo duže živi. Dug život poznaje jad nabiranja te ga izbjegava. On zna da ljudsku egzistenciju uvijek određuju malobrojne stvari. Tako je Lucia saznala da je klaun, koji se zvao Anna, nekada na Sjeveru bio slavna glumica. Navela je i svoje prezime te primijetila da je Luciji zazvučalo poznato, da to ime na Sjeveru, koji je davno napustila, još i dalje kruži kao ime, neovisno o debeloj ženi u koju se pretvorila. To je ime pripadalo ulogama koje je nekada odigrala i koje nikada više nitko neće vidjeti. Glumci svojim gledateljima ostavljaju samo sjećanje. Ako je umrlo sjećanje, prezimena lutaju naokolo poput praznih stvari, neopterećena, njima ništa ne može upravljati. Anna se s time već odavna pomirila. U njezinu se životu dogodilo nešto zbog čega se na vrhuncu oprostila od slave. Postala je star, budalast muškarac sa žutom loptom, i to joj se veoma sviđalo. Luciji od toga nije ispričala ni polovicu, već je pažljivo slušala priče o trapezu, cirkusu, Reieru i Kaiju. Dvije žene koje u šumi jedu ribu, tako su izgledale, a da je netko bio tamo i vidio ih, vjerojatno se ne bi čak ni usudio približiti. Starost i ljepota, doimalo se poput alegorije.

- Što sada? - upitala je Lucia kao da je zaboravila kamo vodi putovanje.
- Onamo - odgovori Anna te pokaže prema Istoku.

Kad su se odvezle, Lucia se osvrnula prema praznu mjestu te razmišljala kako bi voljela još nakratko ostati ondje. No, ta je misao bila zabranjena. Nastavili su voziti cestom kojom je išao i Kai i koju sam želio opisati, s obzirom na to da imam veze s cestama, pogotovo od trenutka kad je Anna na mjestu gdje se račvala krenula u pogrešnom smjeru. Doduše, i dalje su se vozile prema Istoku, dakle nije moglo biti tako grozno. Katkada, kao kod jedne od rijetkih benzinskih crpki, koje su, za razliku od onih na Sjeveru, izgledale poput ugodna seoskog trga jer su se ondje uvijek okupljali ljudi, Anna je upitala nešto na jeziku koji je Lucia jedva razumjela, ali

izgledalo je kao da su odgovori uvijek drukčiji. Jedan dan i jedna noć, potom još jednom isto.

Sada spavaju kod vodopada, pokraj duboke spilje u koju za zalaza sunca ulijeću velika jata golubova, upravo kao i u Monasterio de Piedra, koji se nalazi otprilike sto kilometara južno od Zaragoze. Golubovi lete nad vodom koja se slijeva nizbrdo te nalaze mjesto u spilji. Zatim još malo čeprkaju lamatajući krilima nakon čega pođu spavati. Lucia je začuđena, još nikada nije ozbiljno razmišljala o životinjama. Dolazi sve više i više golubova, sve dok zidovi stijene ne počnu izgledati kao da se gibaju obrasli perjem. Pogled je uputila prema jurećem, prozirnu mlazu vode koji se dolje lomi o stijene i koji to vjerojatno već tisuću godina čini bez prekida; željela bi misliti na nešto, ali ne može.

- Nemoj predugo gledati - kaže Anna, koja je zapalila vatru - to će te rastužiti.

Zatim začuju nedaleke glasove muškaraca i žena, glasove koji se smiju i razgovaraju, smijeh.

Lucia želi ustati, Anna je zaustavi.

- To su Screemeri - kaže, no prije negoli je uspjela objasniti doimlje se da je zvuk skrenuo iza ugla i da se odjednom nalazi veoma blizu. Smijeh, nešto poput bubnjanja i zvonjave. Zvuči radosno, nije zastrašujuće. Ženski glasovi odgovaraju muškim glasovima, poput valova nižu se visoki i niski tonovi, a svaki val nalikuje na poziv. Lucia se ljulja u ritmu glazbe.
- Zar ne možemo ići gledati? - upitala je Lucia.
- Ludice - reče Anna koja je na tren i bez maske izgledala poput cirkuskoga klauna.

– Ne moraš poći onamo, oni će već doći ovamo.

Autopista nije u mojoj nadležnosti. Ne, najprije vas želim upozoriti. Ovo je poglavlje koje sam ostavio samo za sebe. Na početku *Života Henrija Brularda* Stendhal govori o svim onim odvratnim "ja" i "mene" koji su toliko neugodni i nametljivi. S time se slažem. No, treća osoba u takvim je slučajevima bijedna stranputica, kao da negdje postoji zemlja u kojoj žive samo Treće Osobe koje pozivom možete naručiti da umjesto vas odsluže vojni rok ako vas je u tom trenu spopao sram. Konačno, kod pisanja se svašta izmišlja; što čovjek ima od toga ako to ne uvrsti u knjigu. Pokušajte si to doslovno zamisliti. Uzmite ovu knjigu, ako će ovo uopće postati knjiga, jer ako se to ne dogodi neće se ni pojaviti ovaj problem. No dobro, uzmite ovu knjigu i postavite je na stol ispred vas, prednju stranu okrenite od vas, odnosno knjigu položite na poleđinu. Priznajte da je to neobična stvar. Sada rukom opipajte prazninu lijevo i desno od knjige; a tu, naravno, ne osjećate ništa. Usprkos tome smatram da ondje uvijek nečega ima. Sasvim blizu korica, ili kako to već želite nazvati, nalaze se piščeve misli koje je imao tijekom pisanja i koje on sam nije htio pustiti unutra. Pisanje je pitanje organizacije, dakle, valja donositi odluke, a jedna je od njih i odluka što uvrstiti u knjigu, a što ne, te kada je knjiga gotova.

Ovo što sada činim čudnovato je, no teško je prestati kad se jednom započne. Ako bacite pogled na žuti Michelin 43, vidjet ćete *autopistu* koja iz Barcelone ide prema Zapadu, preko Léríde - Katalonci kažu Lleida - u Zaragozu. *Autopista*, dakle, nije u mojoj nadležnosti. Bogu hvala, jer to je cesta bez duše. Pokraj nje prolazi N 11, ni nju pretjerano ne cijenim, onaj tko je jednom putovao po njoj zna zašto. Moja omiljena cesta u tom dijelu Aragóna jest C 1310. Ona dolazi s Juga kao C 231 kod Torrente de Cinca, poprilično neravno, i vodi uzbrdo preko *autopiste* i N 11 uz Rio Cinca. S njom uvijek postupam s osobitom naklonošću; premda to, naravno, ne mogu uzeti iz svojega budžeta, privuklo bi pozornost. To je više pitanje zainteresiranosti. Neću više opisivati tu cestu, ili bolje rečeno krajolik, no želim kazati da ondje uvijek mogu najbolje razmišljati. Nije prometna, jer svijetu se žuri, osim toga ona je zaobilazni put, barem ako želite u Zaragozu. Mi to nazivamo *desvia*, no tu riječ pretjerano ne volim. *Omiveg*, kako kažu Nizozemci, mnogo je ljepše, *om* ima magičan, rezonantan zvuk kao da je od bronce, može se

izgovoriti stotinu puta, a postoje zemlje u kojima se uz tu riječ meditira. *Om, om, om.*

Jučer mi je u razredu odjednom sve postalo pretjerano. Pretvorio sam se u svu djecu istodobno, popušio sam dvostruku količinu i praktički sam se počeo gušiti. Kod svake knjige dogodi se takav trenutak, posljednji pokušaj da osobe prestanu postojati i da se događaji ne odigraju. Podcjenjuje se značenje toga, da se nešto događa i da se usprkos tomu stvarno ne događa. U svakom slučaju, na školskom sam igralištu vidio poznat oblik mojega Seata, s nezgrapnom dobrodušnošću stvari koje čekaju da budu korisne.

Cesta C 1310 kod Sariñene prelazi u C 129. U tom numeriranju postoji logika, ali nisam je ja smislio. Kada se vozite po C 129 u smjeru Zaragoze, kod Lecinenene možete čak uzeti jednu manju cestu koja uz Rio Gallego vodi prema Zaragozi i nema broja u Michelinu 44. Ta cestica vodi prema kartuzijanskom samostanu Cartuja de Aula Dei. Takvih samostana ima još veoma malo. To je najstroži red koji postoji, monasi i unutar samostana žive u izolaciji, hranu u deliju dobivaju kroz okance i samo se nekoliko puta na tjedan okupljaju na zajedničkoj molitvi, i što je neobično, šetnji. Sviđa mi se ondje. Potječem iz manje-više anarhističke obitelji, a monasi znaju da nisam religiozan i to ih ne smeta, možda se čak i mole za mene, bog će ga znati. Kad sam ondje, iza mene se zatvore vrata svijeta. Razgovaram s paterom domaćinom. Druge nije moguće vidjeti, a povrh toga ne smiju razgovarati, čak ni među sobom. Nakon toga uglavnom nakratko odem sjesti u samostansku crkvu koja je prilično ružna i u kojoj visi nekoliko beznačajnih Goya. U crkvi je prohladno, a u okolici Zaragoze to je blagodat, jer ovdje imamo osjećaj da smo u Sahari, a ne u Europi. Neko vrijeme sjedim ondje i razmišljam, potom odlazim i sa sobom nosim staklenku meda koji monasi prave sami. Kad se s tim vratim kući, žena mi uputi pogled u stilu "zar je opet do toga došlo?", iako se može dogoditi i da je otprije znala da ću otići onamo, no s time se ne namjeravam ozbiljno baviti.

Dobro, dakle jučer mi je srce doslovno lupalo dok sam hodao prema autu, kao da sam markirao nastavu. U hipu sam se odvezao iz grada, na *autopistu*, jer sam htio voziti po najomiljenijoj cesti i zaobilaznim se putem približiti Cartuji.

Na taj sam način trebao imati dvije meditacije, jednu u vožnji i jednu u crkvi.

Netko poput mene na *autopisti* mora dobrano pripaziti, jer nema gužve i prije negoli primijetim mogao bih početi sanjariti. Ja, konačno, ne vozim kroz jedan krajolik poput drugih sudionika u prometu, nego kroz dva, i kroz onaj u mojoj glavi. Ovdje bijaše ljeto, a u mojoj glavi zima, kad nisam pazio vidio sam siromašne planinske putove Južne Nizozemske kako dijagonalno prelaze preko lijene, dvotračne, široke gospodske *autopiste*. Skrenuo sam kod Torrente de Cinca i vozio po C 1310 prema Ballobaru. S moje desne strane strujala je Cinca, ako se to tako može nazvati, jer je izgledala kao trag od suze na obrazu mrtvacu. Ondje je krajolik veličanstven. Veliki oltari boje gline uzdižu se nad ravnicom kao da je ondje stanovala jedna divovska rasa koja je obožavala boga velika poput planine. Ništa ovdje ne raste, oduvijek mi je bilo neshvatljivo što tu ljudi rade. Malo čeprkaju po zemlji, no ipak nešto donesu kući; inače rade kobasice, mislim. Ondje ne stanuje mnogo ljudi, ova moja cesta doista je luksuz.

Jednom sam pokušao za moje španjolske prijatelje prevesti nizozemsku uzrečicu: tko skicira moje čuđenje? Španjolci, koji sve doslovno shvaćaju, tada uvijek vide nekoga s blokom za skice. No, na svojoj cesti odista nisam očekivao djevojku iz Zeelanda* koja je otprilike imala dvadeset četiri godine, preplanulu, plavokosu i zgodnu autostopericu. Na naprtnjači je imala malenu nizozemsku zastavu i ponašala se kao da je normalno što stoji na cesti. Jučer je temperatura iznosila više od trideset sedam stupnjeva, a onda su odjednom na sjedalu do mojega, koje netom još bijaše slobodno, sjedile dvije preplanule, mlade noge. Bila je iz Sas van Genta, a jezik koji je govorila bijaše gotovo flamanski. Volim taj jezik, pogotovo ako ga govore žene koje nemaju previsok glas, onda on u sebi ima nešto vlaknasto, a istodobno meko i oštro; to je zbog aspiracije, kako se dah dodaje riječima. Pravi flamanski kakav među sobom govore ne razumijem uvijek jako dobro, ali s njom nisam imao poteškoća, a nedostajalo joj je ono tvrdo, golo što u sebi ima sjevernonizozemski - kao da je svaki ukras suvišan i kao da će smanjiti sigurnost njezinih tvrdnji. Činilo se da nije iznenađena što ja, Španjolak, govorim

nizozemski, iako se povremeno morala nasmijati mojem naglasku, da, upravo ona.

* **Pokrajina na jugu Nizozemske**

Vraćala se s obale, sudjelovala je u novom, godišnjem ritualu uskrsnuća iz mrtvih. Jednom sam to otišao vidjeti. Dolaze iz cijele Europe, ta bijela tijela, kao da se oglasio trombon za posljednji sud. Nudističke plaže ovdje su sada dozvoljene, ali kao što je nudizam nekada bio tabu, sada je zabranjeno biti bijel. Sva ta tijela maltretiraju se tijekom dana kako bi navečer stajala pred ogledalom i, tih nekoliko tjedana u godini, izgledala neranjivo, dakle besmrtno. Svakomu vlastito uskrsnuće. Ne kažem to iz lažne čednosti, samo ne vjerujem u to, to je lažna nada u vječno spasenje, a pritom jedni drugima nameću svoje nezanimljive spolne organe istodobno se praveći da ih ne vide. Bolje da debeli ili stari ljudi onamo ne odlaze, no ipak to čine. Nisu dobrodošli, narušavaju iluziju raja. Debeli zato što prizivaju sjećanja na neumjerenost, a time i na danteovsku kaznu za to, bolest, smrt i prokletstvo; stari jer besramno pokazuju ono što svi pokušavaju zanijekati, naime budućnost. Podsjećaju na šutljivu, ali histeričnu sektu, sva ta bezimena tijela koja ondje gore poput svetog Lovre na roštilju, kao da žele biti ozračena protiv raka smrti ili u međuvremenu primiti predujam za vlastito kremiranje pri čemu će tijelo, za kaznu jer ih je ipak iznevjerilo, što je brže moguće u mikrovalnoj biti pretvoreno u prah sve dok ne ostane ni traga od njihova bezimena života.

Malo mi se smijala, kazala je da sam moralist, da lupam gluposti (evo vam opet svrake i zebe) i odjednom sam se osjećao neopisivo star. Što sam joj htio ponuditi, duhovni život? Pokušao sam se vidjeti onako kako me ona vidjela, a to je naravno, počinjalo s mojim neizbježnim plavim odijelom, no ubrzo sam prestao jer sam shvatio da me ona uopće ne vidi.

Upitao sam je ima li nešto protiv da sa mnom posjeti samostan i objasnio joj što su kartuzijanci. Priču je smatrala poprilično neuvjerljivom. Kod mlađe generacije često uočavam da ne znaju mnogo. Studirala je sociologiju i nešto je bila čula o samostanima, ali nije znala da je toliko grozno, to nije mogla ni zamisliti.

- Ali oni to ne smatraju groznim - rekoh.
- Kako znaš? - U nizozemskom je oslovljavanje sa "vi" gotovo izumrlo, ili ja ipak izgledam mlađe negoli sam mislio, no to nije vjerojatno. A i pitanje je bilo dobro.
- Uvjeri se sama - rekoh. - Ništa nije bolje od terenskoga istraživanja. Dovezli smo se cestom koja vodi u samostan. Tada se na desnoj strani može vidjeti nešto nalik na neobičnu tvornicu s raznoraznim malim dimnjacima iz devetnaestog stoljeća, tako izgleda prilaz samostanu.

Svježina, hladovina, platane, požutjela fotografija. U sebi ima nešto ugodno. Pozvonio sam i tek nakon dugo vremena začuo patera domaćina kako se vuče. Ondje još nikad nisam bio sa ženom, inače ne bih bio ostavio takav loš dojam; njoj je, naime, bio zabranjen ulaz. Otac Anselmo kazao je to malko se opravdavajući, ali odrješito. Uostalom, nije se doimao iznenađenim ugledavši visoku, plavokosu pojavu u kratkim hlačama. Smjela je, doduše, ući u sobu za goste, no drugim prostorijama samostana žene nisu imale pristupa.

- Pizdarija!

Rekao sam joj da je upravo o tome i riječ.

- Ne, to je zato što imam kratke hlače. Već mi se to jednom dogodilo u Vatikanu. Stari prdonje.

No, zapravo bijaše mnogo esencijalnije. Svojim prvim izrazom pogodila je u bit, premda ovdje taj izraz bijaše prilično nespretan. Ipak sam želio još neko vrijeme sjediti u crkvi i razmišljati. Vjeran sam svojim navikama.

Soba za goste bijaše polumračna. Nevoljko, što je bilo očigledno, sjela je u jednu od tvrdih fotelja i pripalila cigaretu. Na zidu je visjela gravura, La Divina Pastore u boji, koju je promatrala s negodovanjem. Bio je to, prvi put mi je upalo u oči, odista neobičan

prikaz. Božja Pastirica sjedila je na nevidljivu predmetu, ružičasta haljina s krutim naborima oko čvrstih, pa čak i privlačnih, bedara. Pomalo razroke oči bile su usmjerene prema nebu, vjerojatno zbog njezina Božjeg djeteta koje je u žutoj suknji ukočeno sjedilo pokraj nje. Njezina velika, bolna ruka gotovo je dodirivala punašnu ručicu koja u sjećanje priziva hranu. Dijete nije gledalo nikamo, ni u janje koje je revno skakalo na Njega kako bi dohvatilo maleno, vatrenocrveno, sjajno srdašće koje je, što je neobično, bilo pričvršćeno na vanjskoj strani tijela. Janje ga je njušilo, vjerojatno ga je htjelo pojesti, što je nemoguće. No, lik muškarca s krilima koji je šetao po nebu također je pripadao nemogućem. Jedno drugo janje njušilo je ružu koja bijaše pričvršćena na njezin plavi plašt, treće je klečalo i sisalo njezine ružičaste nožne prste, barem se tako doimalo. Ona je nosila pastirski šešir koji je ušao u modu u vrijeme Marije Antoinette kod svih žena osim kod pastirica, a u ruci je imala neobičan štap. Cijelo je društvo sjedilo ispod drveta.

- Izgleda kao vudu slika - reče Zeelandanka. - Što to, za ime božje, znači?

Otac Anselmo smješkao se prepredeno dok sam mu prevodio što je kazala, a potom joj pokazao da ode s njim u susjednu sobicu, gdje rastvori zastor. Činilo mi se da je bolje da na trenutak odem u crkvu, iako više neće biti ništa od moje meditacije.

Ali bijaše bolje negoli sam očekivao.

Za nekoliko minuta bijah okružen svojom knjigom. Nenapisano uvijek u sebi ima nešto jezovito, ono vuče i usisava. Zapravo je to oblik grča. Nenapisano se želi osvetiti, napisano u onome što i nije unutra stajalo izaziva vlaknastu melankoliju, koja polako prolazi.

Melankolija, i Zeelandanku je mučila, to sam primijetio kad sam se vratio u sobu. Stajala je nagnuvši se nad maketu samostana i pogledala me tužnim pogledom, pogledom racionalnih ljudi koji su suočeni s nečim što ne odgovara njihovim načelima. Uglavnom je to povezano s njihovom pretpostavkom da drugim ljudima nešto nedostaje. Poznavao sam maketu, izgledala je poput kuće lutaka, a budući da je samostan u sebe zatvoren univerzum (claustrum), on

istodobno bijaše slika svemira. Sve je bilo prikazano na njoj, čak i soba u kojoj smo se nalazili, uslijed čega se dobiva dojam da postojimo dva puta. Prstom sam joj pokazivao hodnik kojim sam prošao, za nju zabranjeno carstvo.

Promatrala je što činim, no njezina je pažnja bila usmjerena drugdje, preko granice koja je i za mene ostala zatvorena.

- Ono nisu dimnjaci - kazala je ljutito pokazujući na neobične, visoke dimnjake koji se već mogu vidjeti s ceste. - To su promatračnice. Svi oni imaju vlastite... kako se zovu na španjolskom?
- Miradores. Vlastite miradores.

Izgleda da ju je to uzrujalo. Uslijed toga je suspregnuta, samonametnuta osama još jače izražena. Nadvila se nad nekakav sićušan segment, ćeliju jednoga monaha. Ćelije su bile jedna do druge, ali međusobno nepovezane.

- Gle, ovo je krevet. A ovdje za stolom može čitati.

To bijaše točno. Kao u kući lutaka ondje je sjedio čovječuljak u crno-bijeloj mantiji i čitao knjigu koja je bila manja od nokta na malom prstu.

- A ondje može šetati gore-dolje. - Pokazala je na mali hodnik iza ćelije, koji nije bio veći od tri metra.
- A zatim ide ovamo gore, iza njegova WC-a, ondje su stepenice za njegovu... *mirador*. Odande može promatrati u daljinu. A kroz ovo okance dobiva hranu.

Njezin je glas dobio tužan prizvuk, njezina plava kosa visjela je preko tornjića, kosa koju, osim Anselma, nijedan monah nikada neće vidjeti. Pitao sam se kakav je osjećaj u tom malo hodniku hodati amo-tamo poput vuka, penjati se uvis kako bi se moglo promatrati pješčanu površinu kao što je Mojsije promatrao pustinju. No, takvo

što jednostavno ne mogu zamisliti. Poput vuka? Ponekad ih se može vidjeti u zoološkom vrtu, jedan način hoda u okovima. Najjezovitije je uvijek sramežljivo, neurotično bočno okretanje prije nego učine sljedeću petlju. Ali monasi ne hodaju poput vukova. Za ona tri metra treba im tri sata dok promišljaju misli koje nisu zemaljske. Nije li tako?

Kupio sam svoj med i otišli smo. Kad se od samostana udaljismo nekoliko stotina metara, ona odjednom reče: - Daj zaustavi!

Zaustavih auto. Osvrnula se, a sigurnosni se pojas napeo preko njezinih grudi, te pogledala prema *miradoresima* koji poput mrtvih vojnika stajahu nad platanama koje su čuvale stražu.

- Cijeli svoj život - glas joj postade viši, oštiji - ondje sjede zbog bajke! Riječ je izustila s najvećim mogućim prezirom.
- To nije bajka, to je vjera.

— Besmislica. Ona vudu slika sigurno, ono dijete sa srcem na vanjskoj strani, a majka s takvim bijelim suncem oko glave.

Mislila je na aureolu Djevice Marije.

- Djevica Marija! - To je doslovce ispljunula.
- Ludi su! To je polagano samoubojstvo. Čovjek nema pravo sam sebe tako kažnjavati. I to za bajku! - Izgovorila je to još jednom.

Vjera, bajka, mit. Mislio sam na klauna i na Roberta Gravesa istodobno, kako to već biva. On je jednom napisao uvod za *The Larousse Encyclopedia of World Mythology*. Mitovi su nam toliko strani da ne možemo vjerovati u njihovu istinitost, jer moraju razjasniti nešto što ne može biti istina, kazao je to tako nekako dodavši tome fantastičan lirski skok; stoga se, *pak*, biblijske priče, iako imaju veliku sličnost s perzijskim i babilonskim mitovima, ne pojavljuju u standardnim djelima o mitologiji, jednostavno zato što još postoje ljudi koji vjeruju u njih. Čim je posljednji vjernik umro, vjera postaje mit, na to se svodi njegova tvrdnja. Marija je bila prihvaćena neokaljana, ona bijaše djevica kada je Krist rođen, Krist je Božji sin,

njihova su tijela nakon smrti otišla na nebo, a svi ćemo mi ustati iz mrtvih kako bi nam se sudilo.

Muškarci koji su povremeno stajali na tornjićima u to su vjerovali, zbog toga to još nije stajalo u *The Larousse Encyclopedia of World Mythology*, jer se nitko u nju ne usuđuje uvrstiti takvo što. Znali smo da su muškarci vjerovali u mit, a oni su bili sigurni da nisu. Bajke nisu imale ništa s tim. Ljudi pišu bajke, to je ono što se ne slaže. Mitovi su doplivali sami, nitko ih nije napisao, no prenosili su se usprkos tome.

- Bajke nisu istinite. Ne volim bajke.

Osjetih kako je počela nogama snažno udarati o pod, pa sam izbjegao sudar s magarcem.

Možda i jest istina da smo svi zajedno mitove izmislili na tajnovit način. Ali zašto su napisane bajke? Jer je u stvarnosti neizdrživo. Mitove nije nitko napisao, moralo je imati veze s tim. Pisanje bajki pogrešna je težnja za pisanjem mitova, a uslijed toga i težnja da se ne bude nitko, ili cijeli narod, masa bez imena i lica, izumrla vrsta. No, bijaše prekasno za to.

Silueta Zaragoze je, kada se dolazi sa Sjevera, jedna od najljepših u Španjolskoj. Vide se tornjevi Sea i Lonje na drugoj strani Ebra, doimlje se poput golema, tajnovita broda koji plovi kroz pustinju.

– Barem je to istina - odvratih.

Svoj je mršavi dlan položila na moju ruku što me preplašilo.

- Kako se zoveš? - upitala je. Rekao sam joj svoje ime.
- Tiburón. - Izgovorila ga je polako.
- Znači li to nešto?
- Da, to znači morski pas.

Oduvijek sam smatrao da nizozemska riječ *haai* bolje od riječi Tiburón izražava što je zapravo morski pas, to više zvuči kao podmornica.

- Morski pas. Uopće nisi takav. Koji si znak u horoskopu?

Nisam znao. Htio sam kazati da ne vjerujem u bajke, ali nisam to učinio.

- Kamo ćeš sada poći? - upitah.
- U Pamplonu, a zatim kući.

Kući! Odjednom mi se stvori pred očima. Trajekt kod Breskensa, široka, slana usta rijeke Schelde, ravna, plodna zemlja. Pogledala me tim plavim očima kao da je vidjela nešto što se ne može vidjeti, nešto što pripada meni i što uvijek čuvam. Stajao sam pokraj Ebra i mislio na Schelde, činilo se kao da osjećam vjetar koji stiže otamo jer me odjednom počela hvatati jeza. Ili nešto slično.

- Zašto me ne odvezeš onamo?

Tad sam znao zašto me uhvatila jeza. Ondje se nalazio Sjever. Ali ja sam morao biti u toj istoj zemlji, u njegovu zaostalu, nijemu, zaboravljenu, toliko bajkovitu dijelu.

- Moram raditi.

Oh - i s obje ruke uhvati moju španjolsku inženjersku glavu, poljubi je dva puta, i još jedan treći put, negdje u sredinu, u blizini mojih očiju, zgrabi naprtnjaču sa zadnjeg sjedišta, reče "bok, morski psu" te nestade; mašući plavokos lik s preplanulošću Sredozemlja, mojega mora, lagana koraka, ne osvrnuvši se, a tako je moralo biti prema tvrdnjama svih loših pisaca svijeta.

Odvezao sam se u školu, umočio prst u med, dugo i pažljivo ga lizao, i vidio kako duga plava kosa visi kod monaha u ćeliji. Ja sam beskoristan morski pas. A ovo je poglavlje predugo. S druge strane, Japancima je asimetrija esencijalna za estetiku. Barem jedan narod koji ne vjeruje u savršenstvo. Ili upravo suprotno, i to je moguće.

Kai je u međuvremenu postao šofer. Sigurno mislite da je to bila šansa za bijeg, no on na to nije pomislio. Predobro se sjećao Florisova zaobljena noža ispod svojega grkljana, osim toga na svojim se vožnjama osjećao poput glumca u američkom kriminalističkom filmu, po mogućnosti crno-bijelom. Volio je voziti veliku Tatru, iako vožnje nisu bile duže od nekoliko stotina kilometara. Pokraj njega najčešće je sjedio Floris i pratio krajolik svojim gorkim komentarima. Na tim se vožnjama uvijek odlazilo po nešto.

Floris ili Ulrich ili, kada je bila riječ o kratkim udaljenostima, netko od drugih muškaraca čija imena nije poznavao i koje gotovo nije mogao razumjeti odlazio je u nekakvu kuću i dugo se nije vraćao. Kai nikada ništa nije pitao i nikada nije bio ni u što upleten. Ponekad se sve odvijalo uz buku ili uz lomljenje stakla, katkad je čuo pucnjeve i tada je morao voziti brže ili se, prema Florisovim uputama, riješiti progonitelja.

Činio je to sve kao pravi robot - upravljao je vozilom, a jedna druga bezimena instancija upravljala je njime. Ono što ga je ponekad zaokupljalo bila je bol u oku i trenuci kad ga je žena posjećivala u njegovoj sobi. Sve te stvari u njegov su život ušle kad je napustio Sjever. Ovdje su vrijedili drugi zakoni. Nije je zvao njezinim imenom, od njega se, uostalom, nije ni očekivalo da govori. Ona je predstavljala krug koji se oko njega sve više zatvarao. Shvatio je da su se u dvorcu, ili hotelu, kako ga oni zvaše, zbijale šale na njegov račun, ali nije reagirao. Jedino što je u sebi osjećao bijaše nemir kada nije došla ili se, prema njegovu osjećaju, pojavila kasno. Možda je postao ovisan o tim tihim događajima, tijekom kojih su se miješali bol, prisila i užitak, i tijekom kojih ga je svladavala volja za uništenjem koja bijaše mnogo jača od njegove. Nikada ga nije ništa toliko snažno obuzelo. Kada bi završilo ostajao je bez sjećanja, netko tko je satima posve nepomično i tiho mogao sjediti na rubu kreveta ili zuriti kroz prozor.

Unutar dvorca mogao se slobodno kretati, no nije to mnogo iskorištavao. Dvorac je najviše nalikovao na, razmišljao je, mješavinu hotela, internata i zatvora, a većina ostalih sustanara nije mu se

svidala. Katkada je popričao s Ulrichom koji je izgledao sve umornije i koji je s njim postupao kao s djetetom ili s nekim koga se ne može ozbiljno shvatiti. Često su se igrale igre, pri čemu je Floris - koji je ponekad na sebi imao odoru iz kazališne predstave, ponekad smoking ili nekakvu drugu besmisleno nošnju - svoje partnere toliko snažno ljutio da je to često završavalo tučnjavama u koje se morao uplesti Ulrich.

Žena nije bilo. Najčešće je jeo s Florisom i Ulrichom, ona nikada nije bila prisutna, a nije ni znao gdje se nalaze njezine odaje. Nekim je danima bilo više muškaraca nego inače. Tada je najradije ostajao u svojoj sobi te slušao glazbu i viku pijanih. Jednom je vidio dvojicu koji su iz sobe vodili čovjeka koji je krvario. Smrtni strah, to je ono što je vidio u očima tog čovjeka, no ni tada nije ništa pitao. Između njega i ostatka svijeta nalazila se koprena, iza nje je živio kao u akvariju. Kada joj je, a nije to volio često činiti, pogledao u oči, u njima je vidio da ga ona ne vidi, kao da ono što se događa među njima zapravo nema veze s njima te da se osim njega u sobi nalazi jedna druga, neosobna snaga; sveuništavajuća, nezasićena požuda. U njezinim očima nije se moglo vidjeti ništa. Bilo je moguće gledati u tunele od stakla i leda koji su vodili u svijet u kojem je bilo toliko hladno da bi se čovjek smrznuo kad bi u njih preduboko prodro.

20

Bajke su jednodimenzionalne priče. Stoga čak i stvari mogu biti glavni likovi. Pročitajte Andersena. Bajku o svijećama: "Bila jednom jedna velika voštanica koja je točno znala koliko vrijedi." Junakinja je svijeća i ima samo jedno svojstvo. Bajke su zatvoreni sistemi, to je ono što ih čini tako groznima. "I došao je komet, bliještao je svojom vatrenom jezgrom i prijetio svojim repom." "Bunar bijaše dubok, stoga je i uže bilo dugo." Uvijek se sve slaže, pisac tu nema što tražiti. Ishod je siguran, karakteri imaju samo jednu dimenziju, ne može se lagati a da to svi ne primijete. Zadatak: letalan slučaj raka ispričovijedajte kao bajku, spomenite stanice koje pohlepno bujaju, poput vukova gladnih Crvenkapice. Kladimo se da će uspjeti? Danas je četrdeset stupnjeva.

– Ah, razlijevanje meda, med samotok - reče čovjek sa zlatastom bradom u čijem je krilu sjedila Lucia. Milovao je njezinu kosu i ramena. Sjedila je, ne, ležala je glave zabačene unatrag i promatrala jasno svjetlo jeseni kroz posljednje listove. Kad su se grane njihale, pomicale su se zrake svjetlosti te se doimalo kao da su jedna drugu pratile, kao da su se i one željele ispreplesti i izmiješati. Oko njih odjekivalo je grgoljenje i zujanje ostalih, poljupci, milovanja, dodirivanja, tiho šuškanje grana i mrtva lišća pod njihovim tijelima. Katkada bi poneka zraka pala okomito i tada je Lucia podizala glavu da vidi kako će njegovu glavu obasjati zraka; on je to vidio, njegovo se još sjajnije lice smiješilo, i hinio je da može uhvatiti zraku i svjetlu šapćući kazao "Bog". Dok joj je dodirivao ramena ili grudi, izgovarao je ime božje, kao i kad je podigao list koji se zažario zlaćanim sjajem i na kojem je mogla vidjeti žile kao da bijahu nacrtane.

Bog je nikada nije zaokupljao, ali on je to izgovarao toliko često, sa zujanjem u glasu, tako da je sad i ona tiho i oprezno, dok je promatrala vodu ili pticu, mrmljajući izgovarala tu neobičnu, kratku riječ ne mičući usnama, riječ kojom je on zapečatio druge riječi. Koliko je dugo to već trajalo? Iz njegove je brade iščupala jednu dlaku i omotala je oko svojih prstiju, svaka petlja jedan dan. Znači da onaj tanki, fino ispredeni kraj predstavlja prvi dan, kada je iz šume odzvanjalo pjevanje i bubnjanje i kada je Anna kazala "Screemeri", što je moralo značiti nešto poput vikača jer su uvijek tako radosno pravili buku. Prije negoli je stigla razmišljati o tome stajali su pokraj nje, njišući se i plešući, on sasvim sprijeda, raznolika skupina muškaraca, žena i djece, pozdravili su Annu i Luciju kao da ih odavna poznaju i nazivali ih sestrama, a on im je na glave položio jednu ruku, što se činilo kao da je ptica sjela na nju. Potom su razdijelili hranu, podigli šatore; kasnije je zavladala tišina, sve dok se nije spustila večer, kad je iznova započelo pjevanje i plesanje i kad su zapalili veliku vatru.

S prsta je odmotala dlaku i stavila je prema sunčevu svjetlu. Dakle, toliko vremena, ali on nije vjerovao u vrijeme. Nikada se nije doista upitala što je vrijeme, a to više nije ni bilo potrebno jer on je pročitao da će vrijeme stati. Nije znala kako će se to dogoditi, ali on je to

kazao, kraj vremena, jer kada ovo stoljeće završi opet će proći tisuću godina, a tih nekoliko godina koliko je još ostalo predstavljalo je posljednju odgodu; nakon toga će sve što se nalazi u vremenu prestati zajedno s njim. Vidjela je da se Anna osmjehnula, iako ste vjerojatno mislili kako bi valjalo osjećati tugu, no njega i njegove prijatelje to nije opterećivalo, pljeskali su i pjevali dok je on to neprekidno ponavljao, svaki put sa sve višim i zahtjevnijim glasom. Zatim one ustadoše i počеше plesati, zagrlivši jedna drugu, lica ispunjenih neobičnom radošću. Kraj stoljeća, tri nule koje je nacrtao na noćnome zraku poput krugova iznad vatre, nule u kojima bi čovjek volio nestati, oputovati, pjevajući i zdrav, na mjesto na kojem je bolje, kao da su otvori u zraku nacrtanih nula imali privlačnu silu koja je bila toliko jaka da je mogla sve pokrenuti da u njoj oputuje. Sve će nestati, smrviti se, izgubiti se u nedostatku vremena koje će tada započeti, a preostat će nešto što je manje od uzdaha, sam uzdah, sjećanje na uzdah, i ništa drugo. Kao lavovi u cirkusu svi će tada skakati kroz vatrene obruče, a on će biti krotitelj lavova.

Tisuću, tisuću, šaptali su tu riječ koja je bliještila među neznatnom gomilom, ona je osjećala Anninu ruku na svojem tijelu i upitala je li istina da se Anna smijala i njihala zajedno s njima te kazala da je tisuću samo mjera koju su ljudi izmislili, te da neki ljudi osjećaju uvlačenje kada je taj broj u blizini. Uvlačenje koje ih je udaljavalo od neprekidnog brojanja jer ih je podsjećalo na smrt, a takvi ljudi, kazala je, upravo od straha da će umrijeti teže za smrću, i to najradije u skupini. To nije razumjela, no zatim je počelo kružiti vino, slatko i teško, a on je pokraj vatre plesao poput luđaka tako da je izgledalo kao da gori, povikao je da se Bog nalazi u vatri i da je Bog sve, dakle u vatri i u njemu, zatim je podignuo ruke uvis te pokazao na svoju iskidanu odjeću i svi su počeli kidati svoju odjeću, pa su izgledali još odrpanije nego ranije. Skinuo je svoju odjeću u toj hladnoći, a zatim su i drugi skinuli odjeću, viknuo je da je Bog sve, da je i grijeh morao biti jedan dio Boga te da je sudjelovanje u Bogu dobro bez obzira sudjeluje li se u njegovoj svijetloj ili tamnoj strani, jer za njega su svjetlo i tama, dobro i zlo isto, jer u njemu ništa nije oprečno, stoga ono što su ljudi nazivali zlom nikada nije moglo biti oprečno od dobrog, jer u Bogu jednom i nedjeljivom ne mogu postojati opreke. Zatim glas iz njegovih zlatnih usta poče zujati još višim tonom, kazao

je da su još i progonjeni jer bijahu jedini slobodni ljudi na zemlji te da je svijet posvećen smrti, svijet u kojem ljudi istoga podrijetla u vlasništvu imaju druge ljude i tjeraju ih da rade kao robovi propisujući im kako trebaju živjeti. Kazao je da će ubrzo doći pošast i stati na kraj svoj nepravdi u velikoj, oslobađajućoj vatri destrukcije.

Pošast, pošast, kod te se riječi doimalo kao da je njegov glas odjekivao iznad drveća i vraćao se natrag te poput biča šamarao po licima koja su ga zadivljeno gledala, a potom njegove riječi više nisu bile razumljive, zvuk koji je proizvodio djelovao je kao dug, zamuckujući ton koji je sve više bujao nalik na udarac biča, uslijed čega su svi ostali s jednako visokim zvucima izražavali bol koju je izazvao udarac biča.

Kasnije je razmišljala kako se tada plašila, iako istodobno bijaše uzbuđena, jer ju je njegov glas uzdignuo, poveo sa sobom i, nasreću, također vratio natrag; dublji, mirniji, sve dok njegove riječi ponovno ne postadoše razumljive i kada više nije govorio o kazni, nego o ljubavi. Ljubav, ljubav, ta je riječ šuškala na sve strane, morala je doseći i životinje u jazbinama, ptice u gnijezdima, divljač, preskočiti preko drveća i u nebu nestati zajedno s dimom vatre sve do zvijezda, sve dok se ponovno ne vrati i ne ugnijezdi u pokrete, u ruke kojima su se dodirivali, milovali, još uzdisali i mrmljali njišući se u svjetlu vatre kao da su se sastojali od velika, sjedinjena tijela koje nije osjećalo hladnoću i koje je ležeći moglo plesati dok se nije razdanilo. No, već davno prije ono je došlo k njoj, spodoba iz vatre, ispružio joj je ruku s osmijehom koji ju je zarobio, osmijehom krotitelja lavova u cirkusu, koji promatra kako lav skače kroz savršenu nulu njegova vatrenog obruča. Ona se još osvrnula za Annom koja je više nego ikada nalikovala na dobrodušna klauna, a Anna je kimnula kao da je sve to već znala te sve izrazila pokretom glave. Potom su izašli iz kruga vatre i ostalih ljudi sve dok vatra nije ostala samo svjetlost u daljini. I ondje ju je volio kao oblak.

Oblak? Da, oblak, nešto što je imalo punoću i bijaše svuda istodobno, živi oblak u liku muškarca sa zlatastom bradom, brada iz koje je iščupala svjetleću dlaku koju je mogla omotati i odmotati oko prsta, kao da je oko njega mogla omotati samo vrijeme, a u obmani koja ide uz to izgledalo je kao da njezin prijašnji život, njezino ime, a možda i ona sama bijahu ugašeni, kao da ih je struja odnijela u

jednom elementu koji nije nikamo pripadao, ondje gdje riječi ništa ne znače, gdje je sve toliko puno i prazno poput oblaka koji bez ikakva otpora putuje zrakom.

22

Sada i ja sjedim u krilu, i to kakvu. Nalikuje plebejskom obliku asocijativna ponavljanja slika i maniji, kao i mnoge druge stvari koje ovdje radim. No, pokušajte se vi držati postrani kad uz slatke zvuke Ivana Zlatoustog čujete bujanje jednog drugog ogorčenoga glasa sa sve prodornijim suglasnicima, kao piratski radioodašiljač koji vas ometa upravo dok slušate Mozarta. A ako je taj jadan, ometajući glas koji nitko ne može podnijeti ujedno vaš glas, koji bjesni toliko snažno dok ne nestane svaki sklad, bilo bi bolje da Mozarta ugasite.

Ne mogu ništa učiniti protiv toga, alergičan sam na riječ Bog, ne mogu je čuti a da ne prosvjedujem, ne mogu je zapisati a da moja lijeva ruka istodobno ne pokušava rastrgati papir ili početi pisati jednim čudnovatim rukopisom koji ide na drugu stranu, piše po jednoj drugoj knjizi. Čemu sva ova buka? Zar ja sam s vremena na vrijeme ne odlazim u onaj samostan? To je istina, ali kartuzijanci nikom nisu teret, ništa ne traže od svijeta. Ja sam onaj koji odlazi onamo, više mi se to, kao nekada, ne nameće bez pitanja, od mene ne traži ništa. Najbolje da kao primjer uzmem Annu, žene su uvijek mudrije. One znaju ono što i sam znam, naime, da je svijet već ranije vidio i provario tisućljetne fantazije. Dobrovoljni siromasi, Rantersi, Fraticellijevci, samoljublje, Plotinovo jadikovanje, braća Slobodnoga Duha, čiji ćete odsjaj prerušen u znanost kasnije pronaći kod Spinoze, koji svog neosobnog Boga poistovjećuje s prirodom, nebesko božanstvo, i doslovce rečeno, uvijek iznova sveobuhvatan blagoslov u kojem će se razići sve, čak i Trojstvo, ljudska duša kao kap koja je kapnula iz vrča božanskog podrijetla i koja će se nakon prolaznoga, nebožanskog života vratiti natrag, sva evanđelja s histerijom jednakosti koja je neopozivo odjekivala sa sve jačim udaranjem valova potpuna obožavanja, sve predivo, krivotvoreni Pseudo-Izidorijski dekreti s epistolarna pape Klementa koje on nikada nije napisao, egalitarni rajski snovi u *Roman de la Rose*, pravo na sreću, pravo na naše tijelo, raskošno, zavodljivo, same laži,

hvalisanje, uvijek iznova izazvano utopijsko ludilo s kojim se čovječanstvo neprekidno obmanjuje!

Uzmimo bilo koji nepotpun srednjovjekovni neispunjen san i preselimo se s njim u dvadeseto stoljeće kada se ništice približe, ponesimo ga u džunglu Kambodže i priključimo se Polu Potu i njegovu evanđelju koje ne dozvoljava nikakvo vlasništvo i nikakve gradove, obitelj i osjećaje, glazbu, pjevanje, knjige, poznavanje prošlosti. Zato je umrlo tri milijuna ljudi, jer ljudi uvijek moraju umirati kada se utopija proglašava zakonom.

No, na početku svega je iskušenje, to su muškarci sa zlatnim ustima poput onog luđaka kojem je Lucia sjedila u krilu!

Krilo, krilo, prestani Tiburón! Sam si, budi smiren. Stojim ondje, usred svojeg razreda, prsta opečena na Ducadosu, poput monaha u ćeliji koji trči amo-tamo, kad pogledam u strop vidim da je otvoren i da zlatna kosa jedne orijašice visi prema dolje, kosa po kojoj bih se mogao uspeti kao Tarzan po lijani! Udaljio si se, sve ćeš pomiješati, kakve veze ima jadni Spinoza s tvojom zlatnom bradom? Htio si govoriti o krilu u kojem si sjedio, sjećaš li se?

Krilo. Zašto su neke slike mnogo jače od drugih? Zašto svoju mržnju protiv svakog oblika vjere i utopije povezuješ s posve nevažnim krilom oca Vincenca? Krilo? Zapravo se doimalo poput doline, dolina iz smeđe, oštre tkanine. Moj bože, kako pisci znaju napuhati događaje. Koliko li je samo dječaka iz mojega internata sjedilo u krilu kod oca, a danas je netko od njih postao generalni vikar nekakve biskupije na Filipinima čije ime nije moguće izgovoriti, jezuit u Nikaragvi, glavni urednik provincijskih novina u Asturiji, ili su već mrtvi, preminuli u tišini? Zašto ja onda dižem toliku prašinu?

Zato što ja još i sada kao jedini idiot sjedim u školskoj klupi, koju sam djelomično morao rastaviti kako bih u nju mogao sjesti, i što sam prema njezinoj veličini mogao odmjeriti koliko sam bio malen. Malen i dražestan. Ovdje, hvala bogu, nemam zrcalo, inače bih morao ustvrditi da je tadašnje dijete nastavilo rasti dok se nije pretvorilo u masivna, u plavo odjevena tipa koji sada ovdje sjedi i znoji se na vrućini od četrdeset stupnjeva. Da, slobodno provjerite, u ljeto 1987. u Zaragozi su izmjerene temperature od oko četrdeset stupnjeva!

Unatoč anarhističkim sklonostima moga oca odgojen sam u karmelićanskom internatu koji je prvo pogrešnoj, a kasnije dobroj vlasti podario briljantne vođe. Ime škole možete pronaći u nekim biografijama i nekrolozima. Otac Vincent nadgledao je spavaonicu, no osobito je nadgledao mene i moje tada još tako gracilno tijelo. To nije bilo najgore. Držao je i propovijedi u vrijeme korizme, a ja sam oduvijek imao osjećaja za retoriku. Kad je govorio o patnji, paklu i prokletstvu, u kapelicu se ravno iz Kristovih užasnih rana slijevala tamna voda Lete, a potom sam se ja utopio u njoj, mješavini krvi, žuči, octa i mrtvačke vode, grešnik od metra i pol u kratkim hlačama. Što je bilo još gore, bio je moj ispovjednik, a to je i ostao, dokle god sam uvijek isti, budalasti dječji grijeh gurao kroz otvor ispovjedaonice kao da sam ga htio otrti o njegovu smeđu mantiju, a on bi kroz mračno križno pletivo drvenih rešetaka odjednom bijesno prosiktao "kakav si ti pohotljivac", da bi me navečer, nakon što mi je zapovjedio da izađem iz kreveta, opet povukao u svoje veliko, smeđe krilo. Oštra tkanina grebla me po nagim nogama, oprezno sam se borio pokušavajući umaknuti toj dolini i šaputanjima, nisam ondje htio sjediti.

Priznajem, to baš i nije dojmljiv zaključak, ali otad sam alergičan, ne samo na krilo karmelićana, nego mahom i na ono Rima, Moskve, Ženeve, Meke i Dordrechta, te na jednako priljavo naličje tih sistema, na sekte, utopije; na svakoga tko govori u ime nečeg drugog, uzvišenijeg i boljeg te stoga laže; na svakoga tko želi sjediti u krilu pape, ajatolaha ili jedne Istine i tko, poput mene, ne želi biti sam, samo rođen, a ne stvoren; tko želi samostalno živjeti kao bilo koja vidra, sova ili skakavac.

- No, no, Tiburón, stari morski psu, zar to doista misliš? - pitali bi me tada moji kolege iz društva studenata u Delftu kad se opet nisam mogao svladati. Nizozemci uvijek žele znati mislite li ono što kažete. - Ne, naravno da ne - odvratio bih. To im je bilo veoma smiješno. - Dečki, Tiburóna je uhvatilo, opet čezne za domom, ima španjolsku večer. - Zatim su prstima napravili rogove, pjevali *Toreador olé* i opili me klekovačom. Ali ja sam još i sada takav. Svatko može misliti što god želi, svaki oblik

različitosti dozvoljen je dokle god nikoga u to ne upleće. Mrzim one koji to čine, zavodnike, čak i onu beznačajnu ludu koja se pari s Lucijom dok u pepelu dogorijeva posljednja zlatna, potom ružičasta, naposljetku crna vatra. Da, naravno da to mogu vidjeti. Najosakaćenije oko koje postoji jest oko nikoga koje piše bajku i sve vidi, a ono, usprkos udaljenosti koja još razdvaja Kaija i Luciju, također vidi da obje polovice tog savršenog para žive pod drugim režimom, suprotnim od onoga koji smo imenovali ljubavlju.

23

Jednoga jutra Kai se probudio znajući da je sniježilo. Znao je to iako ništa nije vidio, čuo je to u onome što nije mogao čuti. Snijeg prigušuje, krpa je prekrila svijet. Ustao je i otišao do prozora. Dvije vrane, koje je češće viđao, letjele su neobično kružeći zrakom kao da su ispisivale slova. Padale su teške pahulje, sve su prekrile. Ovo nije moja zemlja, razmišljao je i preplašio se jer je postao svjestan da već dugo nije razmišljao na taj način. Potpuno je sklopio bolno oko, a drugo napola, vidio je snijeg poput opasna, svjetlucajućeg oklopa koji je pokrivaio mrtvački tihi svijet u kojem nije kod kuće. Vrane su sjedile na prozoru, a pred njegovim sklopljenim okom dvije crne sjajne mrlje. Kucao je po prozoru, no nisu odletjele.

Umio se i izašao iz sobe. U zajedničkoj prostoriji zadržavali su se kao i uvijek muškarci koje nije poznao, ali nikad nije bio siguran, jer je, unatoč različitosti muškaraca kojima pripadahu ta lica, na njima dominirao izraz ravnodušnosti i ukočena bijesa zbog kojega su ipak bili jedan nalik na drugoga. Činilo se, i kad Ulricha nije bilo, kao da se pokoravaju jednoj Kaiju nerazumljivoj hijerarhiji, za koju se kao u životinjskome svijetu moralo izboriti nasiljem. Nasilje bijaše element u kojem su živjeli, njihovi pokreti, pogledi, glasovi govorili su o nasilju, to bijaše zakon njihova života. Primijetio je kako su ga neki proučavali, osjećao je prijezir. Snijeg je u njemu pobudio nešto što je dotada bilo latentno. Njihovi glasovi zvučali su uzbuđenije nego inače.

U trenutku kada je htio izaći u susjednoj je sobi začuo Florisov glas, a zatim jedan nepoznat glas, oštar i sjevernjački. Kai je usporio korak kako bi mogao bolje čuti, ali razumio je samo da netko o čijoj su zaštiti ovisili više ne želi surađivati ili je bio isključen, te da više neće dugo potrajati dok... Nakon toga slijedilo je šaputanje, šaputanje iz knjige za dječake koje postoji i u stvarnom životu.

Glasovi se počеше približavati, a on je otišao dalje, van, u vrtove, koji su prelazili u šumu koja je još pripadala ograđenom dijelu. Već je jednom ondje šetao, no zbog visoka snijega nije točno znao kuda ide te je dospio na mjesto koje nije prepoznao. Snijeg je padao po njegovoj odjeći i kosi, što je jedva primjećivao. U njegovoj zbunjenoj glavi pokušavala se oblikovati misao, ali i u njegovu je mozgu sniježilo, mogao je misliti jedino na bijelu, ledenu ženu koja je iz njega protjerala svaku drugu misao. Šuma je postajala dublja, tajanstvenija. Velike jele stajahu poput zaleđenih čuvara s obiju strana onoga što je trebala biti staza. Tražio je nešto, ali nije znao što. Nakon nekog je vremena iza bizarnih grmovitih zidina ugledao nisku građevinu koja bijaše podignuta uz visoki zid. Zaustavio se pred njim i ispružio ruku prema vratima.

Dogodilo se otprilike istodobno: visoko, zlokobno glasanje gusaka i udarac koji ga je srušio na tlo. Kasnije se još samo sjećao da su ga guske, dok je ležao na tlu, posvuda ujedale svojim drskim, tvrdim kljunovima i da ga to nije smetalo jer je uslijed udarca odjednom nestala prljavština, trn, krhotina koju je cijelo to vrijeme osjećao u oku.

24

– Vrijeme je.

Lucia je veoma jasno čula te riječi. Vidjela je Annu kako stoji na vratima šatora, vidjela je snježne pahuljice na njezinim ramenima i pogledala prema čovjeku sa zlatastom bradom koji je spavao pokraj nje. Smijao se u snu, sanjao je o strahoti koja mu nije utjerala strah u kosti. Posjedovao je ključeve nebeskog carstva, njemu se ništa nije moglo dogoditi. Neće mu nedostajati njegov med samotok, njemu su pripadale sve žene, kao što je i on pripadao svim ženama. Zajedno,

s ostatkom prirode, bijahu dio nadčulnoga, a stoga i dio samoga božanstva; dakle, ništa nije moglo poći po zlu.

Luciji nije palo na um da upita za što bijaše vrijeme. Anna, u čijim se pokretima uvijek nazirao klaun, kao da je neprekidno pred sebe postavljala prepreke koje nije mogla svladati, kazala je to s istom odlučnošću kojom kucaju na vrata garderobe kako bi kazali da je vrijeme za nastup.

Lijepo da u bajkama, razmišljala je Anna, koja je u tom trenutku prema Andersenovu zakonu morala eksplodirati, sve diktira kraj, za razliku od stvarnoga života. Time se ne bi samo dobio jednostavniji karakter od običnoga čovjeka, nego vam i ne bi trebala smetati žilava logika koja glavnim likovima toliko otežava život. To bi vas poštedjelo mnogih dvojbi i mrzovoljnih mozganja. Povrh toga, budući da bajke počinju s *idejom* njihova završetka, one često imaju i eksplozivnu kronologiju, a to se Anni svidjelo. Situaciju koja je isto tako mogla trajati vječno na najokrutniji je i najprevrtljiviji način prekinuo diktat završetka: većina bajki, konačno, nije dulja od nekoliko stranica. Neobično je da se u tom zatvorenom krugu može razviti posve vlastita teorija relativnosti koja, među ostalim, ima za posljedicu da životinje i svijeće mogu govoriti. Bajka je provincija carstva mašte i ondje se, eto, sve odvija na drukčiji način, a to bi se moglo usporediti s ekspres-loncem. Gomilanje velike količine vremena u takvim malim dimenzijama izobličuje zvuk u životinjskoj gubici (a kod ekstremnih temperatura isto se događa i s voštanom tišinom svijeće), sve do diferencirajućeg oblika kreketanja, cvrkutanja, rikanja i mukanja, koje mi u našoj oholosti nazivamo jezikom i u pravilu ih, odnosno, kad se naše priče odvijaju sinkrono s našim životima, rezerviramo za sebe. No, na taj se način može i obraniti to da je roman jedva jedvice utekao životinjama koje govore. Onaj tko uistinu na papir želi staviti nečiju životnu dramu morao bi napisati roman dug poput samoga života. Pokazalo se da je to neizvedivo. Zbog nužna nakupljanja koje se odvija u romanima ljudi s apsolutnim sluhom mogu primijetiti da se visina tona onoga što se događa u romanu uglavnom ne podudara s vidljivom zbiljom. Ako se to uistinu dogodi, onda je riječ o lošem romanu. Kod bajki se priča još jednom ukuhava, a posljedica toga je da možemo čuti kako životinje govore. Teško je navesti točnu formulu za efekt ovoga

ubrzavanja, jer bi u to valjalo uključiti i druga svojstva vukova, morskih sirena, svijeća i sobova. Jasno je da to ima veze s pojačanim protjecanjem vremena. Kad bismo likove u bajkama k tome opskrbili i razvijenom psihologizacijom ili im dozvolili da razmišljaju o sebi, tada bi oni vjerojatno postali posve nečujni ili nečitki, u slučaju da bismo ih htjeli pročitati. Ovo posljednje se, naravno, misli doslovno.

Cijelo vrijeme dok Anna razmišlja o tome, ili djelomično razmišlja - jer sam i ja još tu - istodobno hoda s Lucijom snježnim šumskim puteljkom. Muči je silna glavobolja. Luciju ne, snijeg je raduje. Toga će dana još tri puta misliti na čovjeka koji je znao voditi ljubav poput oblaka i čiju je dlaku iz brade moguće omotati oko prsta, sljedeći tjedan dva puta, a nakon toga jednom na godinu a da nije točno znala zašto.

- Hoćemo li sada potražiti Kaija? - upitala je Annu, koja je auto izvukla ispod njegova debeljkasta, udvojena oblika.
- Još ćete se danas naći oči u oči - htjede kazati Anna, no umjesto toga poče zviždati jednu melodiju. Kao prvo ta riječ danas nije imala nikakvo značenje, a kao drugo cijela je rečenica nalikovala na nešto što je već bilo napisano.

Manje ju je iznenadilo to da je Lucia tako jednostavno uhvatila nit nego količina stranica koju je u njezinim godinama morala provesti među pohotnom svjetinom. Lik iz bajke i istodobno piščeva sudionica, kakva nemoguća pozicija. No, ona bijaše mudra, voljela je Luciju i uzornu nevinost s kojom je uživala u svojoj osjetilnoj pustolovini.

Budući da Lucia bijaše savršene ljepote, nije se ništa više moglo pridodati, iako se doimalo da je njezina mlada prijateljica dobila još veći sjaj. Plesala je oko auta sa snježnim kristalima kao iskrama u kosi, visoko u zrak bacila je žutu loptu koju je Anna katkad smatrala najboljom prijateljicom. Čak je i auto odmah upalio.

Kai istodobno bijaše sretan i nesretan. Nesretan jer se u pomisli da je neko vrijeme bio netko drugi krilo nešto zlokobno, a sretan što je sve prošlo.

Ruku vezanih na leđima ležao je u tamnoj rupi i cijelo vrijeme mislio na Luciju. Cijelo vrijeme, tako ćemo nazvati jedan djelić odlomljen od istinskog cijelog vremena. Ispunjavala ga je pomisao na nju, jer mu je nedostajala. Ne toliko zato što nije bila ondje, ne, ona je nedostajala. *Wederhelft**, ta je riječ na nizozemskom veoma lijepa. U ovoj je knjizi riječ o čitanju. Mislio je na nju, ali to nije pomoglo. Bolja polovica koja nedostaje, evo nas opet kod Platona. Pisanje se sastoji od drukčijeg grupiranja onoga što je napisano, uvijek vas vodi stotinu pisaca, bez obzira znate li i želite li to. To se ne može promijeniti. Ako ste superiorni, neće dozvoliti da se to na vama opazi, ono što ja činim je posao službenika.

* nizoz. bolja polovica

Riječ "bolja polovica" nezamisliva je bez Platona. Kai o tome ne razmišlja. Muči ga tuga, ili bol, bol zbog gubitka, ista bol koju ona sada počinje osjećati. No, on ne misli na bol, on jest bol.

Može li životinja biti tužna? Ne, životinja jest tuga. Ne uvijek, samo u trenutku kad bismo kazali da ju je *obuzela* tuga. Čovjek se plaši, životinja predstavlja strah. Kad kažem da sada razmišlja o Luciji, želim reći da je sada on Lucijina odsutnost. Jesu li likovi iz bajki poput životinja? Vjerujem da jesu, stoga su ljudi i životinje u bajkama jednakopravni. Oni mogu krenuti samo jednim jedinim putem, te razmišljanje nema smisla. Zbog njezine odsutnosti on

sam postaje tuga, svakim djelićem svoga tijela. Tuga je u njegovu tijelu, tijelo u jednoj rupi, rupa u jednome dvorcu, a dvorac, u potpunoj tišini, okružen policijom, specijalnim postrojbama sa Sjevera, gdje je nova vlada odlučila napokon zatrti gnijezdo organiziranoga kriminala u mračnim provincijama Juga.

Sve se to događa u svijetu koji je promijenjen uslijed snijega, istog onog snijega kroz koji se Lucia približava dvorcu. Ona nema predodžbu koliko je blizu, a to uopće nije važno, jer onaj tko je proučavao bajke zna da se u njima uvijek govori o mjestu i distanci, da u njima postoje drugi zakoni o transportu i protoku vremena. Ako

ste počeli s "bio jednom", na taj ste način stvorili izvanvremensku i izvanprostornu zbilju u kojoj je sve moguće, takozvani *free for all*. Glavne likove prevozi divlja guska ili sob, bitan je samo ishod.

A on je, kako sam već kazao, siguran. U romanima je to drukčije. Tamo je i nakon kraja - kraj diskutabilan. Zbog toga ljubavnik u romanu može razmišljati o Platonu. Dok Lucia u snijegu slijedi Annu, a Kai na oštru kamenu u svojoj rupi pokušava prerezati užu kojim je zavezan, osvrnut ćemo se na dva romana u kojima se to događa. U svakome od njih glavni lik na trenutak misli na Platonovu *Gozbu*. Nas petorica sada sjedimo u mojem razredu; Platon, Kundera, d'Ors, Andersen i ja. Andersen me ne voli, to je posve jasno. Ja kršim sva njegova pravila, ja sam denaturalizirani pisac. Uistinu je tako. Tomáš u Kunderinoj *Nepodnošljivoj lakoći postojanja* misli na slavni mit iz *Gozbe*: "Ljudi najprije bijahu hermafroditi, a potom ih je Bog razdijelio na dvije polovice koje otada lutaju po svijetu i traže jedna drugu. Ljubav je čežnja za drugom, izgubljenom polovicom. Pretpostavimo da je tako, da svatko od nas na svijetu ima drugu polovicu s kojom je nekada činio jedno tijelo." Za Tomáša to nije Tereza, žena s kojom živi i koju voli. To je netko drugi, djevojka o kojoj je sanjao. Što bi se dogodilo kad bi je pronašao? Bi li Terezu ostavio na cjedilu? Ne, ne bi to učinio. Ako bi ikada pronašao svoju drugu polovicu iz sna, utekao bi joj i ostao sa ženom, koja nije izgubljena polovica iz sna, no prema kojoj osjeća ljubav "koju ne može izraziti".

Mi čitamo češke pisce, ali tko čita španjolske pisce? U knjizi *Gualba, ona s tisuću glasova* Eugenia d'Orsa "četrdesetpetogodišnjak" razmišlja o Platonovu "besmrtnom dijalogu". "Platon poznaje ljubav", razmišlja čovjek, "potragu i tragediju potrage. Mit o izvornom, jedinstvenom biću, dvospolcu, nakon toga podijeljenom na dvije polovice koje traže jedna drugu kako bi zajedno bile cjelovite, obasjan je svjetlom. Budući da je Platon bio optimist, on opisuje imaginarni uspjeh te potrage, a ne konačni neuspjeh. Prelijepo piše o prvom dijelu erotičnoga procesa, no zaboravlja na drugi dio u kojem se sve izjalovilo. Platon je filozof i pjesnik, on nije ljubavnik."

Kundera i d'Ors pisali su romane. Platon je zapisao mit koji je tijekom gozbe ispričao Aristofan. Andersen je pisao bajke. U

romanima stoji kakav je život, jer to tako može biti. Mit daje nemoguć odgovor na pitanja na koja se ne može odgovoriti. Ondje se događa ono što se nikada ne događa. Mitovi su uzori, romani su slike, bajke su voljene laži koje pripovijedaju ljudi koji ne mogu izdržati u neuspjelu mitu života. U mitovima ljudi žive zauvijek. U bajkama žive dugo i sretno. U romanima na kraju tog "dugog" započinje početak nesreće, a uglavnom i prije toga.

U mitovima je, na određen način, sve riješeno. U romanima nikad ništa nije riješeno, a u bajkama se rješenje odugovlači, no ako se ikada dogodi, više se ne događa u okviru bajke. To je laž.

Mislim na snijeg u Lucijinoj kosi, pogled uputim preko praznog igrališta na kojem se reflektiralo svjetlo, svjetlo iz kojega su se poput sjena oslobodila moja četiri prijatelja i pitam se odakle dolazi moja nesavladiva želja za obmanom.

- Zbog toga što si nesretan - kaže Andersen, koji bi to trebao znati - ali nisi dovoljno nesretan. Stoga ne možeš. To je ujedno i umjetnost.
- Zašto ne pišeš romane - kaže Kundera - u njima možeš obmanuti cijelu zbilju.
- Zbilja je samo sjena - kaže Platon.
- Mi Španjolci nikada se nismo dobro znali nositi sa zbiljom - kaže d'Ors.

– Zbilja je prije nešto za Nizozemce - promumljam ja, ali Platon ne zna što su Nizozemci, a ostala trojica na to ne odvrte ništa.

26

Sada je vedra noć, više ne sniježi. Oko Orionova mača vidi se magla u kojoj se stvaraju nove zvijezde. Oriona slijede njegova tri psa, i na nebu se ispisuju riječi. Postavite vrh šestara u Kaijevu tamnu rupu, nemojte slušati urlanje na hodnicima, i napravite mali krug. U njemu se već nalazi policija koja se približava dvorcu, otkočenih pištolja; a ondje vani, još u tišini, Anna i Lucia hodaju šumskom stazom. Anna slijedi ravnu liniju u smjeru dvorca, a Lucia,

koja to ne zna, slijedi njezin širok lik. Zaboravila je na bradatog muškarca, sad jedino još postoji kao prazna Kaijeva polovica koja treba biti pronađena, inače njih dvoje ne mogu postojati. Anna je oko glave svezala nekakvu neobičnu maramu uslijed čega je izgledala poput staroga soba. Ona ne hoda, već slijedi dvije vrane koje ondje visoko i daleko za nju lete, zbog čega se doimlje kao da i ona leti, svaki korak je jedan dan. Sob poznaje put, katkad se vine, a onda Lucia koja sjedi na leđima životinje može vidjeti bijeli svijet pod sobom. Čini se kao da je uvijek noć, no noć je svjetlija od dana, snijeg odbija svjetlo od zvijezda. Lucia ponekad sanja razbojnice, djevojčicu s nožem, glas koji kazuje gdje može pronaći Kaija. Svaki put kad se probudi svijet je još jednako ispunjen svjetlom, ona vidi drveće koje spremno stoji poput vojnika prije bitke, grane su im puške, koplja, mačevi; kada svane jutro, jedan glas ili truba izdat će zapovijed, a ako tada drveće počne trčati, zvuk će biti zastrašujući.

Bolni su snježni kristali u njezinim očima, ona se opet nalazi na pozornici, negdje u dvorani mora biti Kai, ali izgleda da joj ovaj povez prži oči, osljepljuje, ne može ga vidjeti, osjeća prisutnost svih tih ljudi, čuje tišinu, a zatim odjednom, sa svih strana, oko nje se naglo začuje kriještanje i gakanje gusaka. Zvijeri se pojavljuju odsvuda. Vratovi su im ravni poput štapova, a na vrhu svakog štapa nalazi se otvorena kriješteća gubica koja pokušava ugristi. Sada začuju i pucnjeve. Anna skida svoje rogove te tvrdim kožnim krajičcima i krznom počne udarati po glavama gusaka sve dok im ne počne krvariti iz očiju.

U svojoj ćeliji Kai čuje urlanje i pucnjavu, a zatim, mnogo bliže, brze korake na kamenom hodniku i nekoga tko otključava bravu. To je Ulrich. Razreže užu kojim je Kai vezan i kaže: - Bježi, ovdje je svršeno. Nikada nemoj priznati da sam te ja oslobodio. Pazi da te ne uhvate.

- A ti?
- Ja ću se već spasiti.

Kaija gurne u hodnik, pa sâm nestade. Kai se zaputi hodnikom, čuje jedan sjevernjački glas kako viče "ovamo, ovamo" i zvuk

čizama. Siguran je da ne poznaje ovaj dio dvorca, ali udaljava se od buke i pucnjave, popne se po zavojitim stubama i nađe se na otvorenoj galeriji sa stupovima koja okružuje četvrtasto dvorište koje nikada prije nije vidio. Kad htjede prijeći dvorištem, ugleda Snježnu kraljicu. Iza nje stoji Floris.

- Divljač bježi, Floris - kaže, istim glasom kao i uvijek, glasom od stakla i leda. Kai vidi kako ga je Floris uzeo na nišan i zna da ne može uteći te stoji mimo kao da se još jednom, sada posljednji put, pretvorio u led. Zatim začuje glas koji s nevjerojatnom mirnoćom i, razmišljao je kasnije, blagozvučno kaže "ne", "ne, nemojte", te ugleda debelu, staru ženu koju nikada prije nije vidio, a iza nje Luciju koja je ispružila ruku prema njemu i otvorila usta kao da želi nešto povikati - no tada odjekne pucanj koji je bio namijenjen njemu, stara žena, tiho poput velike životinje, pada u snijeg koji polako postaje crven.

Ponovno odjekne pucanj, i još jedan, ali on ne zna tko je pucao jer zvuk dolazi straga i vidi kako Floris puzeći i posrćući pokušava pobjeći dok se rukama hvata za krvav grkljan, potom ugleda i ženu preko puta njega koja ne krvari i koja ga nastavlja promatrati kao da mu se izruguje, poruguje, ismijava i koja sa zaleđenom maskom osmjeha na njezinu licu pada prema naprijed, lomi se, usuče, razdrobi, dotakne tlo, prevrće te završi u snijegu poput slomljene lutke, nedaleko od druge, starije žene. Njezine su oči otvorene, ali one više ništa ne vide. Dok iza njega nestaju brzi koraci, on joj se približi i promatra je, no sada se u tim očima više ništa ne može vidjeti, samo beskonačna dubina od stakla i leda u kojoj bi se zaledio svatko, tko se usudi ući u nju. Saginje se kako bi joj sklopio oči, a dok to čini u jednom oku ugleda suzu poput dijamanta, tvrdu i izbrušenu. Prste položi na njezine kapke, ali oni se ne daju sklopiti, a on začuje uzdah koji još zvuči porugljivo, i mrtva ga žena pogleda porugljivo, ali sada s porugljivošću odsutnoga. Mi smo se *ujednili*, žena mu je kazala, ali to nije bila istina. Ona se nikada ni s kim nije *ujednila* i još i dalje nalikuje na sebe. On mora otići prije negoli ona ustane. Krene prema Luciji, uzima joj jednu po jednu ruku iz ruku

druge umrle koja u krevetu od krvi i snijega spava poput djeteta. Pucnjava je utihnula. On je zagrlji. Udvoje nečujno nestadoše prije negoli su se približile čizme policajaca koje počеше nicati sa svih strana. Mrtvi su ostali iza njih kao da su oduvijek tamo ležali, u snijegu u kojem se odražavaju zvijezde.

27

Zbog ovoga što sada slijedi mogu se samo stidjeti, pa makar samo zbog svojih godina. Jer muškarci u mojim godinama noću ne sjede u praznim razredima. Napisao sam posljednje rečenice, a potom se s mukom izvukao iz klupe. Odjednom mi pade na um da je odmor završio, da bi mogao uletjeti bučan razred i ovdje me pronaći poput uljeza, poput nekoga tko je zbog rasta kostiju, zbog opscena naticanja njegova mesa, zbog kose koja mu raste iz lica i vonja Ducadosa izgubio pravo zadržavanja na dječjem teritoriju, no koji to ipak želi, oskvrnitelj.

Ušli bi i raskrinkali me kao nekoga tko je zaražen starošću, tko možda već malčice zaudara na smrt i tko je unatoč tomu, ili možda upravo zato, želio ostati u svijetu u kojem još ne vrijede prljavi zakoni odraslih, u kojem postojanje još ne vrijedi, svijet u kojem se sve tek mora dogoditi i koji, zato što se još ništa nije dogodilo, može preuzeti sve oblike, jednostavno stoga što još nije završen poput moga.

Ušli bi galameći i ugledali mene i moju preveliku školsku bilježnicu koju me nitko nije tražio, nanjušili bi prijevaru, laž, sve te svijetle oči pogledale bi me s odvratnošću izazvanom onim nemogućim. Ne bi se čak ni smijali, polako bi se vratili nazad i otišli po drugu odraslu osobu, nekoga iz mojeg, odlučna svijeta u kojem vam nitko više navečer neće doći sjesti uz krevet kako bi vam ispričao priču, ako to zatražite, u kojem nitko odjednom, samo tako, neće nacrtati sunce s prevelikim zrakama preko planine manje od kuće koja stoji pokraj nje.

Počeo sam zviždati, ali nije dobro zvučalo. Zatim sam pogledao prema van i ugledao ono što sam mogao primijetiti cijeli mjesec, a nikad nisam vidio, igru školice, kredom nacrtano polje četverokuta, poprečnih i vodoravnih, numerirano, za koje smatram da na ovaj ili onaj primitivni način predstavljaju sudbinu. Prevalili smo jednu dionicu i nešto se dobro ili loše završilo, tako nekako. Dečki to nisu

igrali, barem se ne mogu sjetiti da sam ja to ikad igrao. Na jednom je sveučilištu, čini mi se, netko zasigurno napisao studiju o igri školice i doveo je u vezu s inicijacijskim ritualima, kabalom i pitaj boga čime. No, to me sada nije zaokupljalo, jer sam osjećao idiotsku i nesavladivu želju da zaigram školicu. Najprije sam je pokušao suspregnuti, no bijaše tri sata ujutro, a na igralištu me nitko nije mogao vidjeti. Otišao sam van, promotrio polja i shvatio da ne znam kako valja igrati, ali to me nije spriječilo.

Odjednom sam na jednoj nozi skočio na prvo polje, kako se skače u more prvi put u novoj sezoni, i drugim malim skokom kliznuo na sljedeće polje. Nisam znao što činim, no bijah sretan. Noć bijaše vedra, otkucalo je tri sata, a Alfonso Tiburón de Mendoza skakutao je po igralištu. Kad sam naišao na dva usporedna polja, napravio sam isti dražestan skok s raširenim nogama, kako sam vidio da to čine djevojčice na ulici, a zatim opet nastavio na jednoj nozi. Nisam znao čemu to sve vodi, no bijah sretan jer sam, tako poskakujući, imao osjećaj da i dalje pišem svoju priču koja je ondje unutra bila gotova, to smiješno kukavičje jaje koje sam istodobno stavio u gnijezdo deset drugih ptica. Prekinuo sam tek kad posve ostadoh bez zraka te sjeo na tlo, kako sam to nekada običavao činiti kada sam glavu mogao trljati o donji dio prozorske klupice od klesanoga kamena. Više to nisam mogao, no to me nije zabrinjavalo. Iza krova škole pojavio se mjesec, a zureći u nebo ugledao sam Oriona, moju najdražu zvijezdu, i Sirijusa, mojega najdražeg psa, u njegovoj pratnji. Bijela površina od svjetla prostirala se po strogu četverokutu igrališta te se doimalo kao da je pao snijeg; drugo se ništa nije moglo vidjeti.

A ja sam sretan još dugo sjedio ondje.

Es Consell, Sant Lluís, 11. kolovoza 1984.

Let be be finale of seem.

The only emperor is the emperor of ice cream.

Wallace Stevens